

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZEMĚDĚLSKÁ FAKULTA

Studijní program: B4106 Zemědělská specializace

Studijní obor: Pozemkové úpravy a převody nemovitostí

Katedra: Katedra krajinného managementu

Vedoucí katedry: doc. Ing. Pavel Ondr, CSc.

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Historické úpravy pozemků v Jihočeském kraji

Ing. Monika Koupilová

Vedoucí bakalářské práce

Tomáš Matuška

Autor

České Budějovice, duben 2013

JIHOČESKÁ UNIVERZITA V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH

Fakulta zemědělská

Akademický rok: 2011/2012

ZADÁNÍ BAKALÁŘSKÉ PRÁCE

(PROJEKTU, UMĚLECKÉHO DÍLA, UMĚLECKÉHO VÝKONU)

Jméno a příjmení: **Tomáš MATUŠKA**
Osobní číslo: **Z10815**
Studijní program: **B4106 Zemědělská specializace**
Studijní obor: **Pozemkové úpravy a převody nemovitostí**
Název tématu: **Historické úpravy pozemků v Jihočeském kraji**
Zadávací katedra: **Katedra krajinného managementu**

Z á s a d y p r o v y p r a c o v á n í :

V literární rešerši budou popsána historická období, která ovlivnila krajinu Jižních Čech.

Úpravy pozemků za dob Rožmberků.

Úpravy pozemků za dob Buquoyů, Eggenberků a Schwarzenberků.

Úpravy pozemků v období po I. světové válce.

Úpravy pozemků v období po II. světové válce.

Úpravy pozemků po roce 1989.

Rozsah grafických prací: dle potřeby
Rozsah pracovní zprávy: 40 stran textu
Forma zpracování bakalářské práce: tištěná/elektronická

Seznam odborné literatury:

- BLAŽEK, P., KUBÁLEK, M. Kolektivizace venkova v Československu 1948-1960 a střeoevropské souvislosti, Dokořán, Praha 2008, ISBN 978-80-7363-226-7
FORMAN, R., GODRON, M. Krajinná ekologie, Academia, Praha 1993, ISBN 80-200-0464
HAUBELT, J. Jakub Krčín z Jelčan: list z historie. Praha, 2003. ISBN 80-86695-18-2
HÁJOVÁ, Z. Dějiny rybníkářství v jižních Čechách: výběrová bibliografie. České Budějovice, 2000.
INGEGNOLI, V. Landscape Ecology: A Widening Foundation, Springer, New York 2002, ISBN 3-540-42743-
JUŘÍK, P. 2008. Jihočeské dominium: Rožmberkové, Eggenbergové, Schwarzenbergové a Buquoyové v jižních Čechách. Praha: Libri. 978-80-7277-359-6
KUTHAN, J. Jižní Čechy: krajina, historie, umělecké památky. Praha: Orbis, 1982.
LANGHAMMEROVÁ, J. Jižní Čechy : kraj - lidé - tradice. Praha : NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2011, ISBN 978-80-7422-136-1
LOW, J., MÍCHAL, I. Krajinný ráz, Lesnická práce, Kostelec nad Černými lesy 2003, ISBN 80-86386-27-9
MATOUŠEK, V. Čechy krásné, Čechy mé : proměny krajiny Čech v době industriální. Praha : Agentura Krigl, 2010, ISBN 978-80-86912-36-3
SKLENIČKA, P. Základy krajinného plánování, Naděžda Skleničková, Praha 2003, ISBN 80-903206-1-9
Časopisy: Pozemkové úpravy, Urbanismus a územní rozvoj

Vedoucí bakalářské práce: Ing. Monika KOUPILOVÁ
Katedra krajinného managementu

Datum zadání bakalářské práce: 8. března 2012
Termín odevzdání bakalářské práce: 15. dubna 2013

Ing. Karel Suchý, Ph.D.

proděkan pověřený vedením ZF

JIHOČESKÁ UNIVERZITA
V ČESKÝCH BUDĚJOVICÍCH
ZEMĚDĚLSKÁ FAKULTA
studijní oddělení
Studentská 18
370 05 České Budějovice
E.S.

prof. Ing. Tomáš Rvítěk, CSc.

vedoucí katedry

V Českých Budějovicích dne 15. března 2012

Prohlášení:

Prohlašuji, že svoji bakalářskou práci jsem vypracoval samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své bakalářské práce, a to v nezkrácené podobě (v úpravě vzniklé vypuštěním vyznačených částí archivovaných Zemědělskou fakultou JČU) elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách.

Dne: 9. 4. 2013

.....

Matuška Tomáš

Poděkování:

Děkuji vedoucí bakalářské práce paní Ing. Monice Koupilové za poskytnutí materiálů, cenné rady a připomínky, které posloužily k vypracování mé bakalářské práce.

Abstrakt:

V bakalářské práci jsou popsány historické úpravy pozemků v Jihočeském kraji za doby: Rožmberků; Buquoyů, Eggenbergů a Schwarzenbergů; po I. světové válce; po II. světové válce; po roce 1989. Práce popisuje, jak se měnila krajina v jednotlivých obdobích a informuje o nejvýznamnějších úpravách, zejména v oborech: rybníkářství, lesnictví, vodohospodářství a zemědělství. Je zde rozebrána historie pozemkových úprav od počátku evidence užívání půdy po současnost. Práce obsahuje pojednání o kolonizaci, reformách, novodobých pozemkových úpravách a současných pozemkových úpravách na zájmovém území.

Klíčová slova: Pozemkové úpravy, Rožmberk, Buquoy, Schwarzenberg, Eggenberg, historie, pozemková reforma, rybníkářství, lesnictví, vodohospodářství, zemědělství.

Abstract:

The work describes the historical treatment of land in the South Region for the period: Rosenberg; Buquoys, Eggenberg and Schwarzenberg; after World War I.; after World War II.; after 1989. This work describes the changing of landscape in different seasons and informs about the most important adjustments, particularly in the fields of: fishing, forestry, water management and agriculture. There are elaborated landscaping history records from the beginning of the registration to the present. The work contains a treatise on colonization reforms, land consolidation, modern and contemporary land consolidation in the area of interest.

Keywords: Land consolidation, Rosenberg, Buquoy, Schwarzenberg, Eggenberg, history, land reform, building ponds, forestry, water management, agriculture.

Obsah

1. Úvod	9
2. Pozemkové úpravy	10
2.1 Definice pojmu „pozemkové úpravy“	10
2.2 Účel pozemkových úprav	10
2.3 Historie pozemkových úprav.....	11
3. Úpravy pozemků za dob Rožmberků.....	19
3.1 Rybníkářství	19
3.1.1 Nejznámější rožmberská vodní díla	20
3.2 Krajinářské úpravy.....	23
3.3 Plavení dříví	25
3.4 Solné stezky.....	26
3.5 Úpravy pozemků v pozdním středověku.....	27
4. Úpravy pozemků za dob Buquoyů, Eggenbergů a Schwarzenbergů	28
4.1 Období od 17. do 20. století	28
4.1.1 Úpravy pozemků	28
4.1.2 Počátky lesnictví	31
4.2 Úpravy pozemků za dob Buquoyů.....	33
4.2.1 Krajinářské úpravy	33
4.2.2 Lesnictví	35
4.2.3 Vodohospodářské úpravy	36
4.3 Úpravy pozemků za dob Eggenbergů.....	38
4.4 Úpravy pozemků za dob Schwarzenbergů	39
4.4.1 Lesnictví	39
4.4.2 Vodohospodářství	40
4.4.3 Rybníkářství.....	43
4.4.4 Zemědělství	45
4.4.5 Těžba rašeliny	47
5. Úpravy pozemků po I. světové válce	48
5.1 Úpravy pozemků	48
5.2 Pozemková reforma	49
5.2.1 Pozemková reforma a Buquoyové	49
5.2.2 Pozemková reforma a Schwarzenbergové.....	50
6. Úpravy pozemků po II. světové válce	52
6.1 Úpravy pozemků a vodní režim krajiny	52

6.2 Údolní přehradý.....	54
6.3 Pozemkové úpravy po roce 1949	55
7. Úpravy pozemků po roce 1989.....	58
7.1 Úpravy pozemků	58
7.2 Rozdělení pozemkových úprav.....	59
7.2.1 Komplexní pozemkové úpravy	59
7.2.2 Jednoduché pozemkové úpravy.....	60
7.2.3 Cíle pozemkových úprav.....	60
7.3 Současné provádění pozemkových úprav	61
7.3.1 Financování pozemkových úprav.....	61
7.3.2 Stav pozemkových úprav v Jihočeském kraji	62
8. Závěr	65
Seznam literatury.....	68
Odborná literatura	68
Legislativa	71
Internetové zdroje	72
Seznam obrázků	73
Seznam tabulek.....	73

1. Úvod

Pozemkovou úpravou můžeme nazvat každý lidský vědomí zásah do krajiny, který má za cíl vytvoření podmínek pro efektivní uspořádání vlastnických vztahů k zemědělským a lesním pozemkům s ohledem na hospodaření a na potřeby krajiny, včetně tvorby společných zařízení. Účast zeměměřičů se stala za dlouhou éru vývoje samozřejmostí, jako i činnost specialistů na vodní režim krajiny, krajinných inženýrů, agrometeorologů a dalších, jelikož při pozemkových úpravách mluvíme o multidisciplinárním oboru. S takovou to podobou pozemkových úprav se setkáváme dnes. Ale ne vždy měly takovou formu.

Po velké kolonizaci ve 12.–14. století, kdy se osídlila naše země, řídila jednotlivé země feudální společnost, nebo-li šlechta. A právě držitelé velkých částí země při budování svých rozsáhlých dominií, přetvářeli krajinu takovým způsobem, jakým na ní hospodařili. V období klidu a míru, zvelebovaly své zámky a hrady, budovaly rybníky, odlesňovaly lesní enklávy a stavěly osady, zakládaly krajinářské parky a rozšiřovaly své zahrady. Naopak s příchodem válek a bitev se drancovalo území, ničily se rybníční oblasti, vypalovaly se lesy a obydlené osady. A tato fakta také neodmyslitelně vytvářela krajinný ráz naší přírody.

Cílem této bakalářské práce je popsat a charakterizovat historické úpravy pozemků v Jihočeském kraji za dob: Rožmberků; Buquoyů, Eggenbergů a Schwarzenbergů; po I. světové válce; po II. světové válce; po roce 1989. Popsat, jak se krajina měnila v jednotlivých obdobích a informovat o nejvýznamnějších úpravách zejména v oborech: rybníkářství, lesnictví, vodohospodářství a zemědělství. A dále rozebrat historii pozemkových úprav od počátku evidence užívání půdy až po současnost.

2. Pozemkové úpravy

2.1 Definice pojmu „pozemkové úpravy“

Základní vymezení pojmu „pozemkové úpravy“ je uvedeno v zák. 229/1991 Sb., § 19, odst. 1, kde se stanoví, že pozemkovými úpravami jsou změny v uspořádání pozemků v určitém území provedené za účelem vytvoření půdně ucelených hospodářských jednotek podle potřeb jednotlivých vlastníků půdy a s jejich souhlasem a podle celospolečenských požadavků na tvorbu krajiny, životního prostředí a na investiční výstavbu.

Pozemkovými úpravami se ve veřejném zájmu prostorově a funkčně uspořádávají pozemky, scelují se nebo dělí a zabezpečuje se jimi přístupnost a využití pozemků a vyrovnání jejich hranic tak, aby se vytvořily podmínky pro racionální hospodaření vlastníků půdy. V těchto souvislostech se k nim uspořádávají vlastnická práva a s nimi související věcná břemena. Současně se jimi zajišťují podmínky pro zlepšení životního prostředí, ochranu a zúrodnění půdního fondu, vodní hospodářství a zvýšení ekologické stability krajiny. Výsledky pozemkových úprav slouží pro obnovu katastrálního operátu (souboru popisných a geodetických informací) a jako nezbytný podklad pro územní plánování (ZÁKON č. 139/2002 Sb.)

Pozemkové úpravy jsou formou krajinného plánování k zabezpečení racionálního využívání a ochrany krajiny prostřednictvím právních, biotechnických a organizačních opatření (SKLENIČKA, 2003).

2.2 Účel pozemkových úprav

Pozemkové úpravy jsou jedním z nejúčinnějších prostředků postupného zvyšování rozmanitosti struktury krajiny, čímž v důsledku přispívají mj. i ke zvýšení její ekologické stability. Jejich prostřednictvím lze též vytvořit vlastnické předpoklady pro realizaci všech krajino tvorných opatření pro území řešeného katastru.

Jedním cílem je vytvoření územních (prostorových) předpokladů pro zpřístupnění, racionální využívání a ochranu zemědělského půdního fondu. To vše cestou úpravy (směny) vlastnických vztahů k jednotlivým pozemkům, nemyslí se tím další vytváření rozsáhlých bloků, ale scelování ve smyslu vlastnickém, kdy např. vlastník na počátku disponuje několika pozemky rozptýlenými po celém katastru,

z nichž některé navíc nejsou přístupné, zatímco po provedení pozemkové úpravy jsou mu tyto pozemky v adekvátní výměře, kvalitě (bonitě) a lokalitě vydány v jednom či několika dobře přípustných pozemcích. Tím druhým, v žádném případě neméně významným cílem, je ochrana a obnova krajiny a přírodních zdrojů. Pozemkové úpravy nejen, že vlastnicky rozpracovávají opatření k ochraně přírody a krajiny daná jinými formami krajinného plánování (např. ÚSES, revitalizace, územní plán,...), ale především disponují nástroji, díky kterým mohou navrhnout, případně dotvářet ucelený polyfunkční krajinný systém (SKLENIČKA, 2003).

Aby měl celý náročný proces smysl, jsou na konci PÚ nově určené pozemky vytyčeny a hraniční body stabilizovány hraničními znaky. Způsob stabilizace je předepsán vyhl. č. 26/2007 Sb., kterou se provádí zák. č. 265/1992 Sb. a zák. č.344/1992 Sb., jak vyplývá ze změn provedených vyhl. č. 164/2009 Sb.

2.3 Historie pozemkových úprav

Počátky evidence užívání půdy

V širším významu je pozemkovými úpravami každý lidský vědomý zásah do krajiny vyvolaný jinými než pouze základními existenčními důvody, s cílem vytvoření podmínek pro racionální uspořádání vlastnických vztahů k zemědělským a lesním pozemkům s ohledem na hospodaření a na potřeby krajiny, včetně realizace společných zařízení, což vede k uspokojení potřeb (někdy jen jejich části) organizované společnosti a k ekonomickému zisku (BURIAN A KOL., 2011).

V počátcích feudálního období byla půda a zemědělská výroba prakticky jediným zdrojem pravidelných příjmů panovníka a jemu podřízené šlechty. Souhm vyšších příjmů samozřejmě ovlivňoval mechanismus předpisu daně, a proto mu byla věnována neustálá pozornost. Katastr historicky vznikl především jako berní instrument a jeho fiskální účel byl po mnoho staletí účelem jediným (BUMBA, 2007).

To vedlo k zvyšování podílu režijního hospodářství šlechty a k velkému rozvoji těch odvětví, která nevyžadují soustavnou práci velkého množství lidí. Bylo to u nás rybníkářství, chov ovcí, v krajním případě i spontánní zalesňování (LÖW, MÍCHAL, 2003).

Feudálové, kteří půdu vlastnili, mohli pokračovat v jejím rozšiřování jen s využitím cizí pracovní síly. Hlavně v období tzv. velké kolonizace (12.–14. století) přicházejí němečtí a holandské kolonisté. Noví osídlenci nejprve museli složit zákupní poplatek, pak obdrželi prostřednictvím lokátorů pozemky k výstavbě osídlení i k obdělávání a na čas („po dobu zabydlení“) byli osvobozeni od

naturálních či finančních břemen. Teprve potom se stejně jako starousedlíci, stali pravidelnými daňovými poplatníky (BUMBA, 2007).

Zakládání nových vesnic a organizace k nim patřícího půdního fondu byla svěřena tzv. *lokátorovi* (TOMAN, 2006). Lokátoři dostali od místního majitele pozemků (feudála) půdu, kterou museli v určité době splatit. Museli si najít dostatek zájemců o tuto půdu a v závislosti na terénních poměrech, vlastnostech půdy a hydrografické síti zvolit umístění zástavby, polí, pastvin a lesních pozemků. Tehdejší činnost lokátorů při zakládání nových vesnic byla prvním velkým budováním a přetvářením krajiny. Lokátoři byli první krajinní inženýři (VLASÁK, BARTOŠOVÁ, 2007). Měřičské činnosti zajišťované lokátorem vůbec nesouvisely s tvorbou technického podkladu – mapy – jakožto exaktní pomůcky k předpisu daní. Lokátorovu činnost bychom podle dnešní terminologie nazvali spíše vytyčováním hranic pozemků či obvodu zastavění než jejich zaměřováním. K tvorbě map pro daňové účely bylo v těch dobách ještě hodně daleko (BUMBA, 2007).

Ve 14. století byl již dostatek pracovních sil, zájem o ně u feudálů ochabuje (BURIAN A KOL., 2011) a počátkem 15. století je velká kolonizace v podstatě skončena (TOMAN, 2006).

Pozemkové úpravy v období velké kolonizace (12.–14. stol.) jsou nejdůležitější etapou vývoje tohoto oboru do 19. století (NĚMČENKO, 1970).

Vzestup režijních velkostatků pro české země před Bílou horou byl příznačný. Drobná rytířská šlechta, která dosáhla v době husitské a Jiříka z Poděbrad vrcholu své hospodářské a politické moci, od konce 15. století upadá v soutěži s velkostatkami. Nejpočetnějšími hospodářskými podniky byly tzv. *poplužní dvory*), které byly pozůstatkem z dob roztržité držby, kdy na drobných statcích hospodařili početní nižší feudálové (vladykové, zemani) způsobem, který se valně nelišil od poddanské usedlosti. Ve sledovaném období se však ocitlo v rukou královské komory, církve (již ovšem mnohem méně) a 13 aristokratických rodů zhruba 40% všech poddanských usedlostí v království, a těsně před začátkem války třicetileté vlastnilo už polovinu obdělávané půdy v Čechách 11 nejbohatších šlechtických rodin (PETRÁŇOVI, 2000).

V roce 1618 začala třicetiletá válka. Jako obvykle nejvíce doplatili na válku ti nejprostší. Uvádí se, že v těch dobách odevzdávali sedláci až 74 % svého hrubého výnosu v podobě kontribucí, renty, církevního desátku a holdu; pouze 24 % toho, co vyrobili, zbývalo na živobytí rodiny, ale hlavně k reprodukci výroby. Souhrnné daňové břemeno bylo rozděleno následovně: zhruba 55 % daní patřilo státu, tedy králi, 41 % vrchnosti a přibližně 4 % církvi (po bitvě na Bílé hoře pochopitelně katolické). Navíc sedláci odevzdávali ročně asi 150 dnů bezplatné robotní práce

(BUMBA, 2007).

Válka rozdělila Evropu na dva nesmiřitelné tábory, bojující o přerozdělení nových bohatství – jak ze zámoří, tak (a ve střední Evropě především) ze zabraného církevního majetku. Po prohraném povstání českých šlechtických stavů byly v Čechách a na Moravě panovníkem zkonfiskovány tři čtvrtiny jejich panství. V druhé fázi pak došlo k velké vlně „privatizace“ se všemi doprovodnými jevy. Výsledkem byla zcela změněná struktura šlechtického stavu a vznik obrovských panství nejúspěšnějších šlechticů. Oproti dnešním představám však „cizí“ šlechty přišlo do země mnohem méně než v minulém období.

Druhá polovina 17. století přináší celému našemu území postupnou a bolestnou obnovu devastovaného hospodářství. Po těžkých populačních ztrátách války třicetileté chyběly na venkově po dvě generace pracovní síly a ještě okolo roku 1685 byla v českých zemích řádově pětina poddanské půdy zcela opuštěná a zarůstala lesem (LÖW, MÍCHAL, 2003).

Berní ruly

První pobělohorské soupisy majetku, sloužící vypsání daní (v Čechách tzv. *berní rula* 1653–1656, na Moravě tzv. *lánový rejstřík* 1656–1658) (LÖW, MÍCHAL, 2003). Sněm zároveň nařídil sestavit nové seznamy poplatníků podle nových příznávacích listů. Ty měly přezkoumat stavovské vizitační (shledávací) komise při tzv. „*jenerální vizitaci*“ a zjišťovat statek od statku a panství od panství počet poddaných a jejich platební schopnost a kromě toho „očitě shlédnout“ všechna pole a přepočítat dobytek. V roce 1654 tedy spatřila světlo světa První berní rula (též rula) neboli První rustikální katastr. První berní rula jako výsledek „*jenerální vizitace*“ byla už neodkladným opatřením berní správy, aby se jednou dozvěděla, kolik má každé panství poddaných, jaká je rozloha nesvobodné zdanitelné půdy a která je to půda. Vrchnosti ve svých příznání rády šidily a poplatnou půdu připojovaly do té doby ke své jako svobodnou. Po roce 1654, tj. po založení První berní ruly to již nebylo možné (BUMBA, 2007).

Druhá berní rula z r. 1684 přinesla zlepšení podle dvou reforem Kinského z r. 1683 a 1684. Kinský vycházel z výměry půdy jako základu pro stanovení daně. V první reformě r. 1683 upravil základní berní jednotku „*osedlost*“ s přihlédnutím k výnosnosti a odstranil tak výstřelky v přetížení i v neoprávněné mírnosti ocenění *osedlostí*. Rulu zlepšil ještě v roce 1684 druhou berní reformou započítáváním pustých polí jen poloviční výměrou, poněvadž berní rula byla podkladem pro všechny přímé daně, začala daňová tíha sama ukazovat, kde odhad je nespravedlivý a neúnosný (DRÁPELA, STACHOŇ, TAJOVSKÁ, 2005).

Berní ruly představují první soupisy všech pozemků na území celých Čech. Příznání byla podávána vrchností a obsahovala soupis veškerých obcí, poddanských usedlostí s relativně podrobnými údaji o pozemcích luk a polí, které k nim náležely spolu s údaji o stavech dobytka, řemeslech a dalších činnostech poddaných (SKLENIČKA, 2003).

Berní rulu a lánové rejstříky nahradil v letech 1748–1757 tzv. první tereziánský katastr, který evidoval pro daňové účely poddanské usedlosti s uvedením rozlohy a bonity půdy i další výdělkové možnosti (tzv. rustikál). Druhý tereziánský katastr (1759) již evidoval pro účely zdanění též půdu a příjmy vrchnosti, duchovenstva a měst (tzv. dominikál), čímž byl vytvořen základ pro definitivní konec stavovského zřízení (LÖW, MÍCHAL, 2003).

Roku 1775 Marie Terezie pověřuje F. A. Raaba provedením jeho návrhu aboliční soustavy na území Čech a Moravy (TOMAN, 2006). Podstatou raabizace bylo dělení půdního fondu velkostatků a jeho přidělování drobným uchazečům, přičemž robota se převáděla na stále každoroční platy peněžní nebo naturální. Provedení raabizace bylo nařizováno na panstvích komorních a církevních; na soukromých panstvích se raabizace uskutečňovala jen tam, kde s ním souhlasila vrchnost a 2/3 poddaných. Na území Čech bylo raabizováno 147 panství, na Moravě 69 a bylo přitom založeno 128 nových vsí. Projekční raabizační práce se prováděly na mapách, které byly pro tento účel vyhotoveny na zájmových lokalitách *stolovou metodou*. Výsledkem raabizace byla *raabizační mapa* a obsáhlý *písemný elaborát* typu písemné části dnešní evidence nemovitostí (RYBÁRSKY, ŠVEHLA, GEISSÉ, 1991).

Josefovský katastr

Právním podkladem tohoto katastru byl Nejvyšší patent císaře Josefa II. ze dne 20. dubna 1785 o reformě pozemkové daně a vyměření půdy. Šlo o mimořádně závažný akt, který poznamenal české i rakouské dějiny (BUMBA, 2007).

V josefovském katastru byly zaměřeny všechny pozemky, tedy i dominikál. Zjištěné rozdíly mezi dřívějšími (mnohdy zřejmě úmyslně nízkými) odhady a josefovským zaměřením výměr dosahovaly až 60 %, což v důsledku vzbudilo odpor šlechty a ta si také vymohla na Leopoldovi II. jeho zrušení v r. 1791 a znovuzavedení katastru tereziánského. Zřejmě rozpory v neprospěch výběru daní vedly roku 1792 ke vzniku tzv. tereziánsko-josefovského katastru, v němž platily výměry josefovského katastru a stejné zdanění dominikálu i rustikálu, ovšem při zachování nižšího oceňování podle *exaequatoria*. Rozpis daní byl svěřen vrchnostem podle dominií. Takto upravený katastr platil až do r. 1860, kdy vstoupil

v platnost tzv. stabilní katastr (BURIAN A KOL., 2011).

Podle josefovského pozemkového katastru z roku 1785 připadalo 41,5 % na půdu panskou a 58,5 % zaujímala selská půda, roztržštěná v jednotlivých hospodářstvích, polohově rozptýlená a často umístěná v původně zalesněných pahorkatinách a podhorských polohách, do nichž se rozšiřovala i pole (JONÁŠ A KOL., 1990).

Tereziánsko – Josefovský katastr

Po smrti Josefa II. bylo na nátlak šlechty Leopoldem II. zrušeno rovné zdanění rustikálního a dominikálního majetku. Byl zaveden kombinovaný systém, kdy se dominikální majetek danil podle tereziánského katastru, zatímco rustikální dále podle Josefovského katastru. Dalším ústupkem šlechtě bylo odvolání patentu o zrušení robotních povinností poddaných. Existence poddanství se tak prodloužila až do revolučního roku 1848 (VITÁSKOVÁ, MATĚJÍK, 1999).

Stabilní katastr

Základy dnešního novodobého katastru nemovitostí byly položeny nejvyšším patentem rakouského císaře Františka I. ze dne 23. 12. 1817 o dani pozemkové a vyměření půdy. Jejím základem byl přesný soupis a geodetické vyměření veškeré půdy, tzv. stabilní katastr. Stabilní katastr byl již zcela založen na vědeckých základech velkoměřítkového mapového díla (DRÁPELA, STAŇOCH, TAJOVSKÁ, 2005).

Odstranění nedostatků vceňovacího a vtrřidovacího elaborátu a nedostatků v doplnění stabilního katastru změnami mělo být provedeno podle zákona ze dne 24. května 1869, o úpravě daně pozemkové. Tato úprava katastru, nařizena říšským zákonem č. 88 z roku 1869, bývá nazývána reambulací katastru; trvala do roku 1881. Zákon nově definoval devět druhů pozemků (kultur), podléhajících dani, a šest druhů nezdaňovaných. Zemědělská práce na reambulovaném katastru byly dělány s velkým spěchem, poněvadž v roce 1871 byl vydán zákon o založení pozemkové knihy a na její list statkové podstaty měly být opsány údaje o všech nemovitostech z pozemkového archu, který je součástí pozemkového archu (BURIAN A KOL., 2011).

Přes různé scelovací reformy (po roce 1848, dobrovolné scelování na Moravě 1856–1883, komasace 1883–1939) zůstala vlastnická držba až do dneška velmi roztržštěná. Mezi lety 1806–1843 byl vyhotoven tzv. Stabilní katastr jako soupis všech pozemků na území předlitavské části habsburské monarchie, který se

stal základem zdanění čistého výnosu pozemků, později základem tzv. Pozemkového katastru (1. pol. 20. století) i současného katastru nemovitostí (SKLENIČKA, 2003).

Pozemkový katastr

Po vzniku Československé republiky (ČSR) v r. 1918 se v souvislosti se změnami v právních a technických normách začalo poslání Stablního katastru měnit. Kromě dosavadní fiskální funkce začal Stablní katastr plnit i funkci všeobecně hospodářskou a technickou (BUMBA, 2007).

Dne 16.12.1927 byl přijat zákon č. 177/1927 Sb., o pozemkovém katastru a jeho vedení (Katastrální zákon). Katastr daně pozemkové pozměněný novým zákonem oficiálně na pozemkový katastr, začal podstatně měnit svůj původní účel. Stal se nepostradatelnou součástí všech právních jednání o nemovitostech a jeho původní daňové poslání se začalo přetvářet na účel právní a všeobecně hospodářský. Technická úroveň nově vytvářených katastrálních map nabyla nebývalé výše. Zastaralé a nevyhovující zobrazení pozemků a budov v zastavěných částech měst se začalo nahrazovat moderním, podrobným a přesným zobrazením, zpravidla v měřítku 1:1000 nebo 1:2000. Nově vyhotovované katastrální mapy byly zobrazovány v lokálním národním souřadnicovém systému Jednotné trigonometrické sítě katastrální (S-JTSK). Pro každou parcelu byl v pozemkovém katastru uveden držitel, výměra, vzdělávání (kultura), jakostní třída (ve škále 9 stupňů) a katastrální výtěžek. Podstatnými částmi pozemkového katastru byly: operát měřický (tj. mapy), operát písemný (tj. písemné sestavení výsledků šetření), sbírka listin (podle kterých se provádějí zápisy v pozemkovém katastru) a úhrnné výkazy (obsahují celkové údaje pozemkového katastru pro katastrální území anebo širší finanční obvody) (http://cuzk.cz/Dokument.aspx?PRARESKOD=998&MENUID=0&AKCE=DOC:10-KATASTR_HISTORIE, 2012).

Jednotná evidence půdy

Po roce 1948 byly z ideologických důvodů vytěsněny vlastnické vztahy z evidence nemovitostí. Vytvoření nových uživatelských vztahů k nemovitostem se neodrazilo v jejich evidenci. Protože nebylo možné plánovat zemědělskou výrobu a lesní hospodářství, začala se po roce 1950 zpracovávat jednotná evidence půdy. Byla vedena po jednotlivých zemědělských, lesních a jiných závodech bez ohledu na katastrální území (tzn. závodové listy). Evidence byla založena na přiznání jednotlivých závodů, která obsahovala výměry jednotlivých kultur. Vést JEP měly od

roku 1956 národní výbory. Vzhledem k často neodbornému vedení evidence, odhadování výměry apod. docházelo ke značným nepřesnostem mezi evidencí a skutečností. Ty neodstranila ani revize JEP, tzv. štítková akce. Tato etapa evidence nemovitostí se stala základem obrovských problémů a nepřesností v následujících evidencích, především díky tomu, že uživatelské pozemky nerespektovaly vlastnické vztahy. Kromě plánování zemědělství sloužila JEP jako podklad pro hospodářsko-technické úpravy pozemků (HTÚP) (SKLENIČKA, 2003).

Postupem doby však byla velmi těžce pocíťována absence řádné evidence vlastnických vztahů k nemovitostem, a proto byl ke dni 1. dubna 1964 přijat zákon č. 22/1964 Sb., který založil novou evidenci nemovitostí (KUBA, 2006).

Evidence nemovitostí

Jako zcela neúnosné se časem ukázalo vypuštění evidence vlastnických vztahů k nemovitostem. Reakcí bylo v roce 1964 zavedení tzv. Evidence nemovitostí. Nedochozí však stále k náhradě uživatelů vlastníky, ale k samostatnému vedení evidence vlastníků s nadřazeností vztahů uživatelských. Operát EN byl svěřen orgánům geodézie a kartografie. Z etapy Pozemkového katastru nebyl obnoven princip intabulace (vlastnictví se prokazovalo výpisem z EN a současně nabývací listinou (VINKLER, 1994).

Nejdůležitější novou částí se stal list vlastnictví, který z hlediska struktury přibližně odpovídal knihovní vložce pozemkové knihy. Ve srovnání s JEP přinesla EN zkvalitnění prací. Nedošlo však k obnově vlastnických parcel v mapách EN, pro většinu vlastnických parcel tak stále platilo grafické znázornění v mapě Pozemkového katastru (SKLENIČKA, 2003).

V evidenci nemovitostí se vyznačovaly nejen technické údaje o nemovitostech (jako druh pozemků, výměra a způsob užívání), ale též právní vztahy související s danými nemovitostmi, tj. vlastnické vztahy, správa národního majetku, trvalé užívání národního majetku, právo osobního užívání pozemků, omezení vlastnických práv a podle potřeby i jiné skutečnosti týkající se nemovitostí (BURIAN A KOL., 2011).

Katastr nemovitostí ČR

Významné společenské změny po roce 1989 si vyžádaly i zavedení evidence nemovitých statků, která by reflektovala podmínky právního státu (http://cuzk.cz/Dokument.aspx?PRARESKOD=998&MENUID=0&AKCE=DOC:10-KATASTR_HISTORIE, 2012).

Principy řádného evidování nemovitostí byly obnoveny až počátkem 90. let minulého století, kdy novým zákonem č. 265/1992 Sb. byly zásadním způsobem upraveny zápisy vlastnických a jiných věcných práv k nemovitostem a zákonem č. 344/1992 Sb. vznikl Katastr nemovitostí České republiky (KUBA, 2006).

Katastr nemovitostí byl odstartován po tříleté přípravě 1. 1. 1993. Jeho základními principy se staly:

- opětovné nadřazení vlastnických vztahů nad užívajícími
- zásada intabulace, která znovu od doby pozemkového katastru spojila funkci technické evidence s funkcí dřívějších veřejných knih. Orgány zeměměřičství a katastru získaly poprvé v historii kompetenci rozhodovat o vzniku vlastnických práv k nemovitostem (SEIK, 1996).

I když bylo s vedením a údržbou některých údajů o nemovitostech v elektronické formě započato už v roce 1972, teprve zákonem č. 120/2000 Sb., bylo stanoveno, že katastr je veden jako informační systém o území České republiky převážně počítačovými prostředky. Od roku 2001 začal být katastr nemovitostí veden v informačním systému katastru nemovitostí (ISKN), který technicky umožnil, že k údajům katastru vedeným ve formě počítačových souborů může každý získat i dálkový přístup pomocí počítačové sítě za úplaty a za podmínek stanovených prováděcím právním předpisem (http://cuzk.cz/Dokument.aspx?PRARESKOD=998&MENUID=0&AKCE=DOC:10-KATASTR_HISTORIE, 2012).

3. Úpravy pozemků za dob Rožmberků

3.1 Rybníkářství

Dlouhým vývojem se na povrchu našeho státu vyvinuly původní přírodní krajiny, tj. krajiny utvářející se jen působením přírodních krajino tvorných procesů. V dalším vývoji se působením přírodních i kulturních procesů včetně jejich vzájemné interakce začínají utvářet krajiny kulturní, a to jak přírodním velmi blízké, tak i krajiny lidskými aktivitami a procesy velmi zdevastované. Česká krajina je přetvořenou kulturní krajinou. Lidé krajinu Čech přetvářejí několik tisíc let, a tak každá historická doba po sobě zanechala určité a nesmazatelné stopy, každá krajině vtiskla svůj jedinečný rys. Nedotčená místa v krajině u nás téměř nezbyla. Přesto se však na našem území nachází i velké množství přírodních zajímavostí a krajinných prvků, které vznikly jako produkt kultur žijících na území Čech a Moravy a odedávna k sobě přitahovaly lidskou pozornost (NĚMEC, 2012).

První zprávy o rybnících v jižních Čechách pocházejí z ledna 1263, kdy král Přemysl Otakar II. daroval zlatokorunskému klášteru majetek výslovně s ... řekami, potoky, rybníky a rybami. Nejstarším dodnes dochovaným rybníkem je zřejmě Bošilecký rybník, který byl vybudován již okolo roku 1355. První zprávy o rybníkářích jsou z roku 1379, kdy je jich uváděno v Třeboni celkem sedm. Význam rybníků si cenil již císař a král Karel IV. Ve svém nařízení z roku 1356 totiž uložil: Všem stavům i městům... pilně stavěti rybníky, jednak aby bylo postaráno o hojnost ryb pro potravu lidu, dále pak, aby půda co nejvíce využita byla, zejména aby voda z bahňisek a močálů se v nich mohla shromažďovati, za účinku slunce a teplých větrů odpařovati a jako vodní pára blahodárně působiti na rostlinstvo. Mimoto má rybník ještě úkol v dobách rozlití vod trvalými dešti nebo lámání sněhu velkou část vody zadržeti, a tím náhlým povodím v krajinách níže ležících zabrániti (JUŘÍK, 2008).

Velké rybníční stavby, které zásadně změnilly kulturní krajinu, nevznikly nelítostným využíváním robotních povinností poddaných. Vlastně ani nemohly, vždyť roboty (povinnost pracovat různým způsobem pro svou vrchnost) se na rožmberských panstvích pohybovala v řádu několika dnů za celý rok. Někteří poddaní dokonce nic podobného ani neznali, a tak by časově a především koordinčně náročný projekt nezachránila dvoudenní či třídní práce několika neškolených a patřičně nemotivovaných potenciálních dělníků (STEJSKAL, 2006).

Stavba rybníků (stejně jako rekonstrukce hradů na zámky, či novostavby zámků a dalších zařízení) vyžadovala nasazení velkého množství pracovních sil (i když většinou nekvalifikovaných) na určité místo v určitém čase. Potřeba této mobilizace vedla již od středověku k zavádění roboty, která se v tomto období výrazně zvýšila. Rybníky po ukončení výstavby však vyžadovaly minimální péči a byly velmi výnosné již od středověku (ryba jako postní jídlo v době, kdy zhruba třetina dnů v roce byla postních). Jejich výstavba však byla pracovně náročná a velké rybníky či jejich soustavy se proto stavěly pouze v majetkově ucelených oblastech - na velkých panstvích (Rožmberkové, Pernštejnové, Těšínské knížectví), s možností krátkodobé mobilizace velkého počtu poddaných (LÖW, MÍCHAL, 2003).

První rybníky (např. Žárský), odvodňovací stoky a zavodňovací fortifikační zařízení (např. u tvrze Žumberk) vznikaly již na počátku osídlování sledovaného území. Novohradsko – vzhledem k charakteru reliéfu rázu pahorkatiny až vrchoviny – nevyniká takovou soustavou rybníků jako pánevní oblasti Českobudějovicka a Třeboňska (MIČKOVÁ, 2006).

Rybníky využívaly vlhkých až zamokřených luk v užších údolích potoků a říček, příp. v chladných pánvích. České rybníkářství dosáhlo v 16. století vrcholného rozmachu a mezinárodní proslulosti (LÖW, MÍCHAL, 2003).

Na charakteru celé jihočeské krajiny se velice podepsalo právě zakládání rybníků, díky nimž byly využity rozsáhlé zamokřené oblasti, které dříve nebylo možné obdělávat. Krajina rybníků se stala čistě kulturní krajinou, ale podle svého rázu je v souladu s přírodou a mnohdy si ani neuvědomujeme, že se jedná o přírodní krajinu (MIČKOVÁ, 2006).

3.1.1 Nejznámější rožmberská vodní díla

Zlatá stoka

Štěpánkův genius se projevil v roce 1506, kdy zpracoval obdivuhodnou ideu dokonale fungujícího vodního systému. S vědomím nezbytnosti obnovovat stojaté vody rybníků provzdušněnými přítoky položil základ unikátního systému liniových – přípojných a odvodňovacích kanálů. Nejdelší a nejvýznamnější z nich se stala Zlatá stoka, budovaná v letech 1508–1518. Zlatá stoka výhodně využila již existující a v písemných pramenech před rokem 1367 zmiňovanou Strouhu, která vytékala z Řeky Lužnice v místech nazývaných U Pilaře, tedy tam, kde z Lužnice odbočuje dodnes (HAUBELT, 2003).

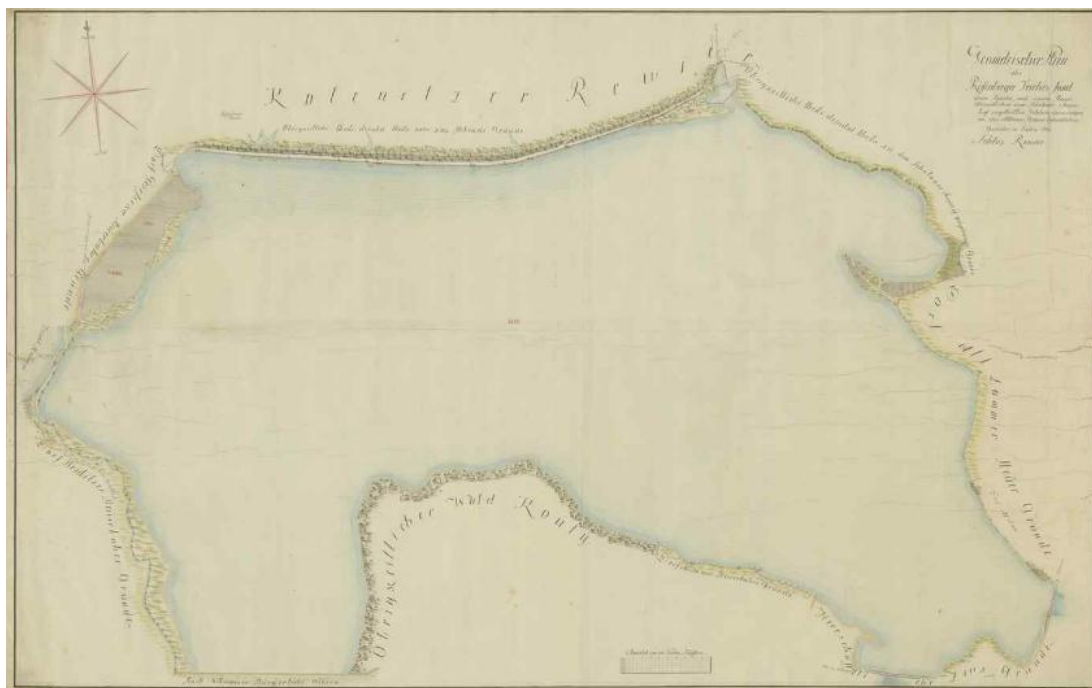
Zlatá stoka byla vystavena Štěpánkem Netolickým v letech 1505–1520.

Celkem na ni bylo napojeno 57 rybníků, což představuje asi 2700 ha rybníčních ploch. Po roce 1571 Krčín vybudoval nový jez na Pilaři. Vodní kanál je dlouhý 45,5 km, 2–4 m široký a 1–1,5 m hluboký. Maximální průtok dosahuje 2,5m³/s při nepatrném sklonu 0,4 promile. Zlatá stoka je skvělou ukázkou důmyslného a velkorysého řešení vodohospodářské situace na Třeboňsku (RAMEŠ, 2011).

Rybník Rožmberk

Co přivedlo Jakuba Krčina z Jelčan ke stavbě Rožmberka? Je známo, že rybník v „mokřích loukách“ pod Třeboní chtěl stavět už Štěpánek Netolický. Jeho záměr se musel podobat tomu, do čeho se pustil Krčín. Štěpánek nestavěl velké průtokové rybníky. Snad chtěl v místech, kde vyměřoval Krčín postavit menší hlavní rybníky, anebo několik menších rybníků. Kdyby takové dílo uskutečnil, bylo by velmi brzo zničeno dravými povodněmi (HAUBELT, 2003). Stavba rybníka Rožmberka trvala šest let (1584–1590) a byla rovněž spojena s celou řadou obtíží. Dílo bylo neobyčejné. Vedle námezdních dělníků se na něm museli podílet i poddaní z okolních vesnic. Denně na stavbě pracovalo kolem osmi set lidí. Nejobtížnější částí stavby bylo zcela jistě budování hráze. Jen kámen a hlínu na ni obstarávali a dopravovali poddaní z dvaceti vesnic. Konečně byla hráz hotova. Pojala do sebe zhruba tři čtvrtě milionu kubických metrů kamene a hlíny. Krčín mohl být spokojen. Avšak těsně v závěru práce ještě rybník zahrozil. Když už byl takřka nepuštěn, hráz se pojednou hnula. Krčínův Rožmberk mohl být opraven a znovu napuštěn. Vzniklo dílo věru impozantní. Rybník byl schopen pojmout 50 000 000 krychlových metrů vody a jeho výměra měla při novém napouštění dosáhnout údajně 1050 hektarů. Krčín stavbou Rožmberka úspěšně završil své dílo (RAMEŠ, 2011).

Délka hráze rybníka měří 2 430 m, šířka u paty je 55 m, v koruně 13,5 m a výška 11,5 m. Rozloha vodní plochy činila původně 677 hektarů, ale byla snížena na 489 hektarů, protože rybník byl příliš hluboký a voda díky tomu studená, což nesevřelo chovu kaprů. Obejm vody činí při normálním stavu 6,2 mil. metrů krychlových, maximální hloubka je dnes 6,2 m. Rybník leží v nadmořské výšce 427 m (JURÍK, 2008).

Obrázek 1: Rybník Rožmberk – geometrický plán z roku 1801; zdroj: SOA Třeboň.

Rybník Bezdrev

Na rozdíl od jiných velkých jihočeských rybníků byl Bezdrev vybudován okolo roku 1480 a rozšířen v letech 1490–92 proslulým stavitelem rybníků z Pardubicka, Vilémem z Pernštejna. Délka hráze dosahuje téměř 400 metrů a svědčí pro obranné důvody. Obvod rybníka měří vzhledem ke členitému pobřeží 18,5 km. Katastrální plocha rybníka činí 520 ha. Na několika místech dosahuje rybník hloubky až 7 metrů. Svou velikostí se Bezdrev řadí na druhé místo za Rožmberk, produkcí ryb však zaujímá místo první. Bezdrev patří do budějovicko-hlubocké rybníční soustavy o celkové rozloze asi 3000 ha. Dalšími rybníky patřící do této skupiny jsou Dehtář, Pašický, Munický a Vltavský (JUŘÍK, 2008).

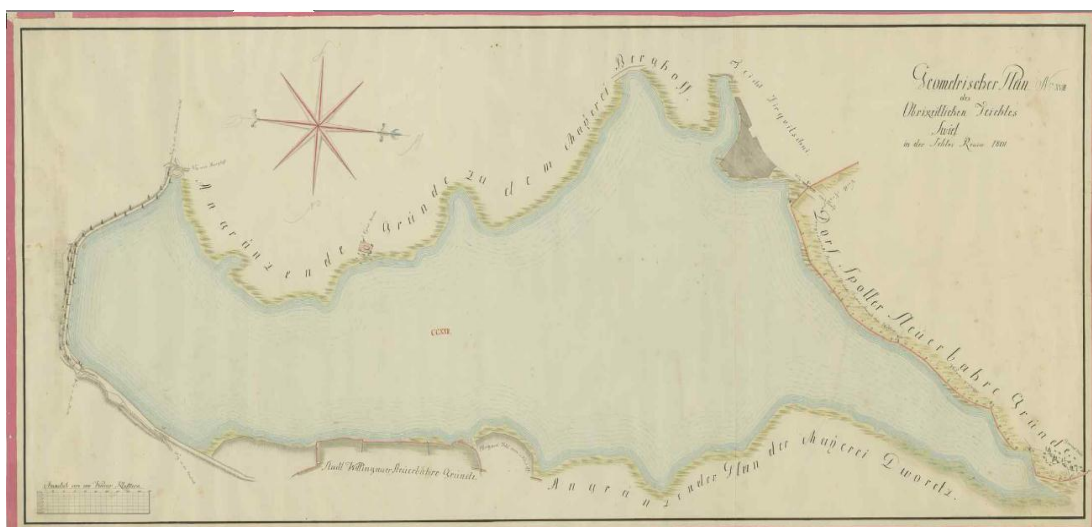
Rybník Svět

„Item rybník Svět vyměřen a udělán“, uvedl Jakub Krčín z Jelčan o svém prvním velkém regentském díle (VR, str. 240). Jeho původním názvem nebyl ale Svět nýbrž Nevděk, neboť rozhodnutí postavit rybník přímo u Třeboně se muselo prosazovat proti nesouhlasu, který se Krčínovy nepodařilo zcela vyloučit (HAUBELT, 2003).

Hlavní práce byly z příkazu Petra z Rožmberka uskutečněny v letech 1525–1526. Stavebniny k nim prý byly dopravovány na čtrnácti lodích a několika prámech

po Zlaté stoce (MOKRÝ, 1935). Stavba Nevděku znamenala zbourání Svinenského předměstí Třeboně, kde bylo 33 dvorů a usedlostí, stodola a dva kostely. Pomocníkem Krčínovým při stavbě Nevděku se stal Jan Černý z Vionoře. Stavba Nevděku byla neobyčejně obtížná. Na místě, kde se začala stavět hráz, byla bažina, v níž se rybníkáři nemohli dostat až na pevný podklad. Muselo se stavět na nepevné půdě. Roku 1574 se začal napouštět rybník Nevděk, s nímž měly splynout rybníky Opatovický a Cirkvičský (HAUBELT, 2003).

Objem jeho nádrží činí 3,3 milionu metrů krychlových a při povodni v roce 2002 dokázal zadržet až okolo 10 milionů metrů krychlových.

Obrázek 2: Rybník Svět – geometrický plán z roku 1801, zdroj: SOA Třeboň.

3.2 Krajinářské úpravy

S nástupem středověké kolonizace se začala intenzivněji utvářet i kulturní krajina, protože systém sledovaného regionu – Novohradského podhůří, Českobudějovické a Třeboňské pánve. Vlastníkem neobydlené půdy byl dosud panovník, který půdu propůjčoval členům své družiny v léno. Kolonizační podnikání spolu se zaváděním emfyteutického práva významně změnilo hospodářskou, společenskou a sídelní strukturu na českém jihu. Nově založené osady a počáteční osvobození od povinností vůči lennímu pánovi přilákalo nové osadníky, o které měli zájem panovníci, církve i noví lenní majitelé (MIČKOVÁ, 2006).

Středověká kolonizace (11.–14. století) přinesla i v Novohradských horách výrazné „otevření“ lesa a částečné odlesnění, např. v okolí pasteveckých a dřevorubeckých osad, skláren a větších sídel (KŘIVANCOVÁ, VAVRUŠKA,

TOLASZ, 2006). Nejstarší hutí byla Sklenářova Huť u Vimperka, která se připomíná roku 1359 (ANDRESKA, 2006). Výsledkem bylo také vysazování rychle rostoucích dřevin (borovice a smrku) a radikální narušení původních vegetačních stupňů, který byl doprovázen vznikem náhradní nelesní vegetace, např. loukami a pastvinami (KŘIVANCOVÁ, VAVRUŠKA, TOLASZ, 2006).

Ovšem těžko přístupné končiny jihočeského jihu, jejichž zemědělská kultivace byla navíc i vzhledem k nepříznivým klimatickým a půdním charakteristikám obtížná, tedy horsko-lesní pohraniční systém, zůstaly ještě nějakou dobu nedotčeny, stejně jako bažinatá povodí řek se špatnými půdními podmínkami pro pěstování plodin. Taková území byla osidlována až nakonec, po vybudování soustavy rybníčních děl, tedy po kompletní přeměně krajiny (MIČKOVÁ, 2006). V důsledku postupující kolonizace byla obydlena již většina Novohradského podhůří, avšak do výše položených oblastí pohraničních hor kolonizace ještě nepostoupila (ŘEZNÍČKOVÁ, 2006).

V případě pohraničních hvozdů souvisela hlavní kolonizace území až s počátky a rozvojem sklářské výroby, těžby a plavení dřeva. Přibližně v polovině 13. Století již byla ve zdejší regionu téměř zformována držba půdy, rozsáhlý majetek vlastnil významný jihočeský rod Vítkovců, ostatní drobní feudálové si k zabezpečení svého majetku, který měl podstatně menší územní rozsah a podružnější význam, budovali prosté zemědělské dvorce, drobné hrádky a tvrze (např. Žumberk, Hrádek) (MIČKOVÁ, 2006). Mocnější rody, jako například Vítkovci stavěly bezpečné kamenné hrady, které krajinu zobytnují a současně se stávají krajinnými dominantami (HORSKÝ, VOREL, 1980).

Systematickou likvidaci lesů přinesla ve 13. století klášterní kolonizace na území klášterů Vyšší Brod a Zlatá Koruna. Tyto likvidace přinesly do oblasti prvky nového hospodářského a kulturního života a měly velký vliv na přeměnu zbývající panenské přírody v kulturní krajinu (MIČKOVÁ, 2006). Cisterciácký řád dostával darem lesnatá území, která kolonizoval; zakládal na nich vesnice, pole, louky a pastviny (ANDRESKA, 2006). Větší a souvislejší odlesněné enklávy v podhůří (např. Benešov nad Černou, Malonty, Horní Stropnice, Nové Hrady, Borovany) vznikly až v průběhu 12.–14. století, ale hustší osídlení celé oblasti se uplatnilo teprve v novověku po demografické obnově střední Evropy po třicetileté válce (ALBRECHT, 2006).

V té době přicházeli na naše území hlavně němečtí kolonisté, kteří vymýtili přidělenou část území. Místo a způsob zastavění osady, rozvržení pozemků a jejich přidělení jednotlivým osadníkům prováděli *lokátoři* (RYBÁRSKY, ŠVEHLA, GEISSÉ, 1991). I Rozvíjející se peněžní trh umožnil podnikat těmto profesionálním

zakladatelům sídel (MIČKOVÁ, 2006). Postupovali přitom intuitivně s ohledem na konfiguraci terénu, a vytvářeli tak normované typy osídlení, vyznačující se pravidelností půdorysu jak sídliště, tak polních tratí (ves silniční, návesní silnicovka, lesní návesní ves, lesní lánová ves, řadová ves) (RYBÁRSKY, ŠVEHLA, GEISSÉ, 1991). V těsném zázemí sídel, za jednotlivými hospodářskými budovami, byla vytvořena struktura zemědělských pozemků různých tvarů a rozměrů, které příslušely ke stavení a sestávaly se z obhospodařovaných ploch orné půdy, luk a pastvin. Tyto tzv. plužiny svým dalším vývojem vtiskly venkovské krajině mozaikovitý vzorec drobných, místy i terasovitých políček, oddělených mezemi, se střídajícími se druhy pěstovaných plodin. Na tomto území tak byly osídleny a kolonizovány převážně hospodářsky příhodnější oblasti Novohradského podhůří a okraje Třeboňské a Českobudějovické pánve (MIČKOVÁ, 2006).

Podle soupisu majetku z roku 1379 patřilo Rožmberkům už 400 vesnic a malých i velkých měst. Pozdějšímu rozšiřování a scelování půdy rožmberského dominia však byl na překážku majetek drobné šlechty, jejíž tvrze a hrady byly roztroušeny po kraji (ŘEZNÍČKOVÁ, 2006).

3.3 Plavení dříví

Okolí Českého Krumlova bylo již v 16. století značně odlesněno, a bylo proto nutno dopravovat vhodné dříví z větší dálky. Pozemní cesty v té době v lesích chyběly, kmenovinu však bylo třeba přivážet po cestách tam, kde byla používána na stavbě, a nebylo tedy již vhodné zkracovat ji a topit s ní. K dopravě dřeva bylo možno využít splavitelní větší potoky a úseky horní Vltavy. Proto se již Petr III. z Rožmberka rozhodl v letech 1539–1545 zavést volnou plávku dříví z lesů nad Čertovou stěnou nad Vyším Brodem. Čertova stěna s korytem Vltavy plným velkých balvanů natolik komplikovala vodní dopravu dříví, že vynořily praktické záměry tento stav upravit, a to jednak rozstřílením balvanů, jednak vykopáním nového koryta, či dokonce postavením jezů pro zvednutí vody. V tom případě by bylo možné plavit přes ně nejen krátké dříví, ale volně i kmenovinu. V roce 1549 bylo koryto Vltavy pod Čertovou stěnou tak vyčištěno, že v roce 1562 rozhodl Vilém z Rožmberka postavit v Krumlově v místech, kde je dnes dolní trakt dnešních papíren Větrní, dřevěné brlení, jehož úkolem bylo splavené dříví zachycovat (LANDA, 2003).

3.4 Solné stezky

Od nepaměti tvořila naše pohraniční horstva přirozenou hranici i ochranu českého vnitrozemí. Zvláště pevným článkem této přírodní pevnosti bývala Šumava, široké a dlouhé území, pokryté horami a neproniknutelnými lesy. Lidé však měli už od pravěku zvláštní důvody hledat cesty tímto ponurým a bažinatým pralesem, kde ležely na zemi tisíce kmenů, polámaných a vyvrácených vichřicemi. Někoho sem přiváděl lov zvěře, jiného zas touha po zlatě, o kterém se vědělo, že se hojně nachází v písčinách šumavských potoků a řek (ANDRESKA, 1994).

Územím jižních Čech v období feudalismu procházely obchodní stezky, které umožňovaly styky Prahy s Podunajím. Vedle linecké cesty, gmündské a známé Zlaté stezky, které se této oblasti dotýkali jen okrajově, vedla zde stezka cáhlovská z Lince přes Zaglau (Cáhlov), Dolní Dvořiště, Kaplice, Velešín, Doudleby a České Budějovice do Prahy (ŘEZNIČKOVÁ, 2003).

Tyto stezky a vůbec staré cesty mají podivuhodnou vlastnost: dovedou se v krajině mistrovsky ukrývat. Později byly cesty chráněny strážnicemi, odtud je mnoho místních názvů Stráž, Strážov nebo Strážkovice. Na mnoha místech byly cesty chráněny i hrady, bývalo tomu tak i na šumavských solných stezkách (ANDRESKA, 1994).

Jednou z nejstarších jihočeských obchodních stezek, která tvořila spojení mezi hradištěm Doudleby a hradištěm Weitra, byla stezka vitorazská. Vedla přes Trhové Sviny, Žár a Horní Stropnici. Od konce 13. století procházela přes Nové Hrady. Z hlediska dopravy soli to byla cesta výjimečná, protože sůl se po ní nevozila z Rakouska do Čech, ale paradoxně opačným směrem: rakouská sůl z Lince se tudy vozila přes jižní Čechy do rakouského Vitorazska. Nejpozději ve 12. století vznikla stezka cetvinská (ŘEZNIČKOVÁ, 2003).

Některé z nich se časem změnily ve vozové cesty a později v silnice naší doby. Jejich stará zaniklá sláva leží pod vrstvou šterku a asfaltu navždy pohřbena. Jiné méně významné stezky zarostly lesem, příroda si je vzala sama zpět a pokryla je lesními stromy, mechem a kapradím. Jsou i takové stezky, které vydržely dodnes (ANDRESKA, 1994).

3.5 Úpravy pozemků v pozdním středověku

Pozdní středověk a celé 16. století je dobou hospodářského a společenského rozkvětu. Zásahu na prosperitě měl kromě bohatých měst i rod Rožmberků a díky koncentraci rožmberského majetku vznikl zvláštní jihočeský stát ve státě. Na konci 15. století a v průběhu 16. století docházelo nejen k hospodářskému rozmachu celého kraje, ale i ke zvýšení počtu především českého obyvatelstva (ŘEZNIČKOVÁ, 2006). Počet poddanských usedlostí v regionech posledního typu nedosáhl do roku 1620 ani zdaleka stavu z doby před rokem 1419 (FIALOVÁ, 1998).

4. Úpravy pozemků za dob Buquoyů, Eggenbergů a Schwarzenbergů

4.1 Období od 17. do 20. století

4.1.1 Úpravy pozemků

Feudální společenský řád uvrhl původně svobodné zemědělce do poddanství a nevolnictví a vytvořil dvě skupiny půdního fondu, půdu panskou (dominikální) a selskou (rustikální), které se v užívání půdy nesrovnatelně různily. Šlechtické a církevní velkostatky zabíraly nejurodnější půdy v nížinách a neustále je zdokonalovaly, zatímco drobní zemědělci, zatížení robotou a břemeny vrchnostenských dávek, hospodařili nanejvýš extenzívně (JONÁŠ A KOL., 1990).

Velký hospodářský a kulturní rozmach zkoumaného regionu je spojen s rodem Buquoyů, kteří získali novohradské panství v roce 1620. Jednalo se hlavně o rozvoj sklářství a těžbu dřeva včetně jeho dopravy, s čímž souvisela další vlna převážně německé kolonizace směřující do rozlehlého, zalesněného horského území vlastních Novohradských hor (MIČKOVÁ, 2006).

Do 1. poloviny 18. století zůstaly Novohradské hory jen velmi řídky osídleny. Největší příliv obyvatel nastal v důsledku rozvoje sklářského průmyslu. Vzrůstal i zájem o dřevo. Byly budovány plavební systémy na vodních tocích a lesní cesty, zakládaly se první kolonie lesních dělníků (ANDRESKA, 2006). V 18. století bylo založeno mnoho hutí (například Šance, Stříbrný Vrch, Mlýnský Vrch, Janův Vrch), většinou primitivních závodů, které po vykácení lesa okolo sklárny svou činnost ukončily pro nedostatek dřeva, které se stále více prodávalo jako palivo (v tomto období nastal vrchol odlesnění krajiny, protože dřevo jako palivo ještě nebylo nahrazeno uhlím). Nejen nedostatek dřeva, ale i dopravní odlehlost podniků od odběratelů, velká vzdálenost na trhy a nemožnost či neschopnost konkurovat velkým sklárnám jinde na území českých zemí, způsobily zánik podniků (MIČKOVÁ, 2006).

Významné intenzifikační trendy v terciální krajinné struktuře spojené s průmyslovou revolucí a industrializací života společnosti se odrážejí ve výrazně vyšší fragmentaci krajiny. Především vlivem dědictví pokračovalo drobení půdní držby. Pouze 4 % statků v zemi měla výměru větší než 20 ha (SKLENIČKA, 2003).

Další vývojový stupeň pozemkových úprav je spojen s 18. stoletím. Byl

vyvolán neustále se zhoršující situací poddaných, což se negativně projevovalo ve finančních a populačních poměrech monarchie. Situace volala po radikální nápravě. Jednou z cest bylo zavedení aboliční *Raabovy soustavy* (podle autora F. A. Raaba) (RYBÁRSKY, ŠVEHLA, GEISSÉ, 1991). Ten podal v roce 1775 návrh na odstranění roboty a dělení půdy velkostatků (MARŠÍK, MARŠÍKOVÁ, 2007). První raabizační práce se začaly na území Čech provádět v roce 1775 (RYBÁRSKY, ŠVEHLA, GEISSÉ, 1991). Oficiální název pro tuto pozemkovou reformu z 18. století, v jejímž rámci se setkáváme s prováděním pozemkových úprav, byl v tehdejší době „Robot-Abolition-System“. V zemích českých se nazýval robotní abolice, aboliční systém a po smrti Raaba – Raabův systém, anebo nejčastěji raabizace. Tento název zůstal do dnešní doby (NĚMČENKO, 1972).

Podstatou aboličního systému bylo rozdělení panské půdy, hospodářských budov a dobytka do dědičného pachtu (nájmu) poddaným, tzv. familiantům. Ti byli za tuto tzv. emfyteutní (požitkovou) držbu povinni odvádět vrchnosti ročně peněžní (případně naturální) dávky, stanovené podle výměry a zařazení do jedné ze čtyř nově stanovených bonitních tříd (HÁNEK, JANŽUROVÁ, 2008). Tedy poddaný se stával dědičným nájemcem, původní majitel dostával od nájemce stálý roční plat buď v penězích, nebo v obilí (TOMAN, 1995).

Postup raabizačních prací můžeme rozdělit po stránce organizační a prováděcí na tři etapy:

- 1) práce přípravné – hospodářsko-účetní a právní, které prokazovaly efektivitu při provádění raabizace;
- 2) práce měřické – projekční a technické (práce 18. století nazývané „Ingeniere operierung“ – inženýrské operace), které spočívaly v provádění polních měřických prací, v bonitaci a klasifikaci půdy, zhotovení měřického operátu včetně raabizačních map atd.;
- 3) práce závěrečné s uzavřením definitivní raabizační smlouvy, kterou podepisovaly obě strany (ŠVEHLA, VAŇOUS, 1995).

Zvyšuje se také tlak šlechty a církve na scelování pozemkové držby a vyšší zemědělskou produkci (MÁČEL, 1954). Tím byl dán základ pozemkových úprav moderního typu, který byl v českých zemích položen v 2. polovině 19. století, kdy se začaly provádět zcelovací práce (RYBÁRSKY, ŠVEHLA, GEISSÉ, 1991).

Výrazným způsobem do ní a zprostředkovaně i do rybníků, zasáhlo velkoplošné obhospodařování, scelování, odvodňování a rozorávání půdy. Projevíly se neblahé důsledky používání těžké mechanizace, aplikace vysokých dávek hnojiv, pesticidů a insekticidů, které se nakonec obrátily i proti člověku samotnému. Těžba

rašeliny, písku a štěrkopísků byla samostatnou kapitolou zásahů do krajiny. Ohrožení krajiny včetně rybníků se stalo velmi aktuální (NĚMEC, 2012).

Rozvíjeli se i další způsoby pozemkových úprav, zejména separace, konsolidace, arondace a komasace. Separace znamenala slučování pozemkové držby jednotlivých hospodářství v samostatné dvorce, konsolidace řešila zpřístupnění pozemků z veřejných cest a úpravu tvaru pozemků. Arondace byla dobrovolná výměna pozemků mezi dvěma nebo několika sousedícími zemědělci vytvářející větší a souvislejší pozemkové celky. Nejlepším způsobem byla komasace neboli, scelování pozemků, založené na takové výměně pozemků jednotlivých majitelů, při které se drobné a roztroušené pozemky nahradily pozemky náhradními na několika málo místech, ve větších celcích a ve stejné hodnotě a výměře, jako byly pozemky původní (JONÁŠ A KOL., 1990).

V roce 1883 byl vydán *říšský rámcový zákon o scelování hospodářských pozemků*. Ten byl přijat v roce 1884 moravským zemským sněmem a v roce 1888 slezským sněmem. Význam zákona spočíval mimo jiné v tom, že uplatňoval *princip majority* (se scelováním nemuseli souhlasit všichni vlastníci půdy v obci). Český sněm jej nepřijal, a proto se říšský zákon na Čechy nevztahoval. Tento právní stav byl převzat i do čs. právního řádu po roce 1918. Roku 1940 byla platnost moravského zákona rozšířena na Čechy i Slezsko za současného zrušení slezského zemského zákona a scelovací práce v českých zemích se podle něj prováděly až do roku 1948 (RYBÁRSKY, ŠVEHLA, GEISSÉ, 1991).

Obraz krajiny se poměrně zásadně změnil, což způsobila výstavba nových církevních objektů a také přestavba kostelů do barokní podoby. Otevřená zemědělská krajina začala být zaplňována a lépe zpřístupňována novými státními silnicemi, lemovanými stromořadími. Silnice byly co nejpřímější a směřovaly na dominantní místa v krajině, hlavně ke kostelům (MIČKOVÁ, 2006).

V barokním období, které v naší krajině pokračovalo i v osvícenství, se krajina, její využívání a osídlení dostává do relativně harmonických a vyvážených vztahů hospodářských i ekologických. Je to v podstatě dlouhými staletími vytvářená a prověřená soustava života v krajině bez dodatkové energie fosilních paliv. Zjednodušeně lze říci, že síly člověka a přírody se na dané energetické úrovni ocitly v trvale udržitelném stavu s maximálním užitekem pro člověka (LÖW, MÍCHAL, 2003).

Zemědělský charakter zdejší krajiny zůstal i v době rozvoje průmyslu v 19. století v zásadě nedotčen, jelikož území stálo mimo sféru budování významných podniků. Naopak v nížinných oblastech došlo ještě k rozvoji tradiční zemědělské výroby, což se projevilo ve vzhledu krajiny a sídel (MIČKOVÁ, 2006).

Obrázek 3: Geometrický plán vrchnostenských pozemků z roku 1805, zdroj: SOA Třeboň.

4.1.2 Počátky lesnictví

Prvním dochovaným dokumentem, týkajícím se území nynější České republiky (ale i Střední Evropy), který dokládá existující veřejný zájem o stav lesů, jejich ochranu, a snahu o omezení jejich využívání, byl kolem r. 1350 připravovaný zákoník Karla IV. Nikdy sice nevstoupil v platnost (!), ale stal se vzorem pro lesní řády, které vydala řada velkých vlastníků lesů - zejména některá města (http://www.lespi.cz/images/download/uvod_do_studia_1_rocnik.pdf, 2013).

Zalesňování nelesních půd má v ČR dlouhodobou tradici. V minulosti byly zalesňovány plochy nevhodné pro zemědělskou výrobu, zejména pak pozemky silně ohrožené erozí. Už v 16. století se poprvé objevuje zmínka o znovuzalesnění plochy v okolí staré pražské obory a zvětšování plochy lesů v okolí Karlových Varů (KACÁLEK, BARTOŠ, 2002).

Mnohé plochy, které byly ve středověku obdělávané, jsou od období třicetileté války (snížení populace o 30 %, rozvrat hospodářství, zánik vesnic) až do dnešní doby zalesněny (STEHLÍK, 1981).

V 16. století byl v Království Českém zřízen úřad nejvyššího lovčího, jako státní orgán dohlížející na stav lesů. Přesto až do poloviny 18. století ponechával stát péči o lesy bezvýhradně jejich vlastníkům. Za počátek systematického

hospodaření v českých, moravských a slezských lesích se považuje vydání zemských lesních řádů (Čechy a Morava r. 1754, Slezsko r.1756)

(http://www.lespi.cz/images/download/uvod_do_studia_1_rocnik.pdf, 2013).

Dějiny lesnictví v Novohradských horách a na Šumavě významně souvisí s celkovými dějinami regionu, hlavně proto, že lesy znamenaly v majetku panství Nové Hrady z vlastnického pohledu cennou součást, a místní obyvatelé v lesích nacházeli jednu z mála možností výdělků. Kolonizace hlavně výše položených oblastí probíhala pomalu, a byla dokončena poměrně pozdě, přičemž osidlování zejména centrální oblasti pohoří, tedy Horního Hvozdu, s praktickým provozováním lesnictví přímo souviselo. Rozdělení oblasti na tři Hvozdy bylo následovné: Dolní Hvozď ležel na okraji Třeboňské pánve, Střední Hvozď obsazoval lesy menší rozlohy na Kaplicku, Svinensku a Velešínsku a patřily do něj i některé lesy obecní, rustikální a církevní, a v horách ležící Horní Hvozď tvořil souvislý pás horských hraničních lesů jako vlastnictví jednoho majitele. Lesy byly rozděleny na obvody – hájemství – podle obcí kde měli hajní obydlí (ANDRESKA, ANDRESKOVÁ, 2006). Podle rožmberského urbáře z roku 1579 bylo na novohradském panství dnešních 5 – 7000 ha lesů (BŘEZAN, 1985).

První odlesňování a vznik větších nelesních enkláv uprostřed souvislého horského lesa lze datovat zřejmě až do 15. a 16. století. Na lučních enklávách se vytvořila společenstva druhů původně lesních, druhů primárního bezlesí (extrémně zvodnělých velkých lesních prameništ a silně podmáčených potočních niv) a konečně i druhů přenesených sem spontánně či záměrně z nižších, dávno již zemědělsky obhospodařovaných oblastí. Takto druhotně vzniklé bezlesí, dlouhodobě formované tradiční zemědělskou kultivací, je však z hledisek botanických, zoologických i krajinně-estetických možné považovat za plnoprávnou a cennou součást přírody i krajinné scenérie Novohradských hor (ALBRECHT, 2006).

Mezníkem otevírajícím moderní historii hospodaření v lesích se stal Rakousko-Uherský zákon č. 250/1852, který v pojetí lesního hospodářství zakotvil ekonomické procesy, které pak vedly k vytvoření lesního hospodářství jako samostatného hospodářského odvětví (jistě není bez zajímavosti, že na území nynější České republiky tento zákon platil až do r.1960)

(http://www.lespi.cz/images/download/uvod_do_studia_1_rocnik.pdf, 2013).

4.2 Úpravy pozemků za dob Buquoyů

4.2.1 Krajinářské úpravy

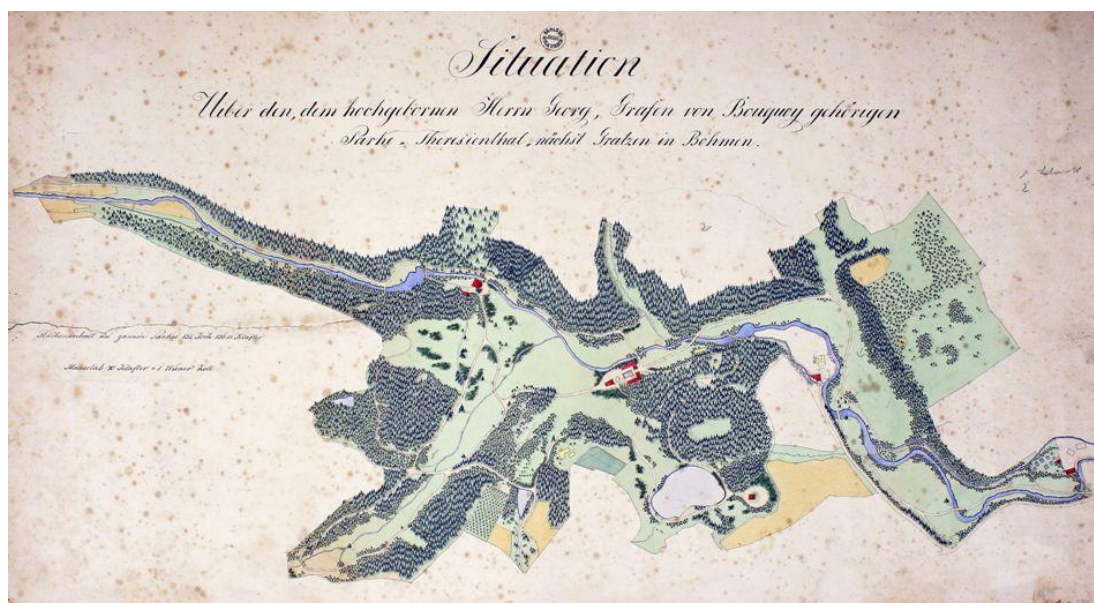
Novohradsko dotvářely i další příznivé krajinářské zásahy. Příkladem může být nejstarší rybník Žár, který od svého vzniku ve 12. století byl celý přebudován a na ostrově v něm byl v letech 1716–1718 zřízen přírodní park s cizokrajnými dřevinami, hvězdicovými alejemi, vodotryskem a s letohrádkem uprostřed. Dílo se však bohužel nezachovalo (POLÁK, 2006).

Významná krajinářská úprava byla provedena i v údolí Stropnice pod Novými Hrady, kde byla v roce 1756 přebudována bývalá bažantnice na přírodně-krajinářský park. Využitím domácích dřevin (smrk, dub), ale i dřevin introdukovaných (douglaska, vejmutovka) a řady bylin (později zplaněných), bylo vytvořeno území, které bylo postupně doplňováno i dalšími stavbami (lázně, tzv. Švýcárna, Modrý dům) a zcela romanticky pojatým vodopádem z roku 1817. Tato lokalita, dříve nazývaná Krásné údolí a od počátku 19. století Tereziino údolí (po hraběnce Terezií Buquoyové), patřila ve 2. polovině 19. století k nejkrásnějším šlechtickým parkům v českých zemích. Negativně do parku zasáhla povodeň v roce 1936, kdy byly narušeny některé stavby, především Modrý dům, který pak již nebyl obnoven. Svůj významný krajinářský charakter si však park zachoval dodnes, a proto patří i po převzetí státem k vyhlášeným chráněným územím – je národní přírodní památkou Terčino údolí (ALBRECHT, 2006).

NPP Terčino údolí

Přírodně krajinářský park Terčino údolí byl založen počátkem druhé poloviny 18. století (udáván rok 1756) hrabětem Janem Buquoyem na podnět nesl název Krásné údolí. V době před založením parku bylo území ovlivněno dlouholetou činností člověka, přirozeně romantické údolí bylo tvořené drobnými loukami a lesíky, nacházelo se zde několik zemědělských usedlostí (MAREK, 2000). Hraběnka Terezie Buquoyová, podle níž dostalo údolí svůj název, zde v letech 1788–1797 nechala vybudovat malé soukromé lázně, roku 1803 pak tzv. Modrý dům (KOVÁŘ, KOBLASA, ODLOŽIL, 1999).

Terčino údolí je v současné době významné nejen svou kulturní a krajinářskou hodnotou, ale také jako významná dendrologická a botanická lokalita (MAREK, 2000). Současná výměra parku činí 139,29 ha.

Obrázek 4: Situační plán Terčina údolí, po roce 1821, zdroj: <http://www.spolecnahistorie.eu>.

Ve 2. polovině 18. století byla také přebudována barokní zámecká zahrada v Nových hradech na přírodně-krajinářský park a přírodně-krajinářské úpravy byly provedeny i v prostoru pod starým hradem. Bylo tak citlivě dotvářeno komponování kulturní krajiny, které začalo již ve středověku zakládáním rybníčních soustav u Žáru, Byňova a na Janovce (POLÁK, 2006).

Období baroka klade důraz na vztahy sídla a okolní krajiny – často dochází k jejich prostorovému propojení (KOCOURKOVÁ, 2000).

Šlechtické rody se neorientovaly jen na hospodářský prospěch ze svých majetků, ale utvářely krajinu, ve které se pohybovaly kočáry, i z hlediska

estetického. Území Novohradsko bylo protkáno stromovými alejemi, z nichž se některé navzdory staletému stáří zachovaly dodnes (ALBRECHT, 2006). Aleje se staly i módním prvkem v krajině. Aleje byly zakládány u panských sídel, poutních míst, ale i podél cest jsou vysazovány ovocné a okrasné stromy. Významnější (císařské) silnice jsou stromořadími osazovány povinně (KOCOURKOVÁ, 2000). Zvláště cenná je síť alejí mezi Novými Hrady a rybníční soustavou na Janovce a síť alejí severně od města v oblasti tzv. Dolní bažantnice. Krajinu zdobí i nádrže vybudované pro potřeby plavení dřeví – klauzury, které dnes mají již charakter rybníků (ALBRECHT, 2006).

Vztah k přírodě se v minulosti značně měnil, což se projevovalo i v různých názorech na estetiku krajiny a konkrétně to vyústilo ve snahy o její „zušlechtění“ prostřednictvím kompozičních zásahů (POLÁK, 2006).

4.2.2 Lesnictví

V letech 1790–1804 probíhalo rozsáhlejší zaměřování lesů a začalo systematické hospodaření v nich. Zájem o pěstování a správu lesů se zvyšoval i v celé 1. polovině 19. století. O to více překvapilo rozhodnutí Jiřího Augusta Buquoye z roku 1838 vzdát se veškerého výnosu, který by mu poskytoval les na dvou úsecích, dnes známých jako Hojnovodský a Žofínský prales (ALBRECHT, 2006).

Žofínský a Hojnovodský prales

Jsou to nejstarší přírodní rezervace v Čechách a jedny z nejstarších ve střední Evropě. Jedná se o pozůstatky přirozených lesních porostů s převahou jedle, buku a smrku. Žofínský prales s rozlohou 98,10 ha má od roku 1992 statut národní přírodní rezervace, Hojnovodský prales o rozloze 8,56 ha má statut národní přírodní památky. Pralesovitý ráz porostů byl částečně šetřen v průběhu obou světových válek, kdy byly nejsilnější jedlové kmeny vytěženy pro válečné účely na stavbu lodí. Žofínský prales je v současné době oplocen dřevěným plotem a z důvodu jeho ochranných podmínek je nepřístupný (MAREK, 2000).

Oba pralesy vyhlásil v roce 1838 hrabě Jiří August de Longueval-Buquoy. Nově vymezena a vyhlášena výměra v roce 2004 činí u Žofínského pralesa 102,7 ha a u Hojnovodského pralesa 9,19 ha.

Každý přínos hospodaření byl žádoucí, a tak snad ještě pod vlivem romantismu vydal své nařízení o nutnosti „zachování těchto lesních částí jako památníků dob dávno minulých pro názorný požitek pravých přátel přírody,

vzbuzující obdiv a úctu svým stavem“, jak zněl příkaz inspektoru lesů Františku Železnému. V době vyhlášení této ochrany již lesní hospodaření vycházelo z obšírného šetření, které je zachyceno v záznamech o stavu lesů, spotřebě a prodeji dřeva. Popis lesů obsahuje podrobnou druhovou skladbu dřevin a první taxační údaje s popisem dřevních sortimentů. Jak však dosvědčují některé historické prameny, byly zde až do roku 1882 těženy a zužitkovány souše a padlé kmeny. Jde o pralesní typ smíšeného horského lesa, v současné době jeden z nejlépe zachovaných zbytků přirozené lesní vegetace smrko-jedlo-bukového stupně v hercynské oblasti celé střední Evropy (ANDRESKA, ANDRESKOVÁ, 2006).

Pralesy navržené tehdy k ochraně a v podstatě i reálně chráněné, byly později vyhlášeny národními přírodními rezervacemi a patří tak dnes k nejstarším chráněným územím na celém světě (POLÁK, 2006). Mimochodem o 20 let dříve, než obdobný akt učinil v případě známějšího Boubínského pralesa kníže Jan Adolf Schwarzenberg. Uvedené dva novohradské pralesy jsou tak nesporně nejstaršími cíleně chráněnými částmi přírody v rámci střední Evropy. Není pochyb o tom, že pralesy Novohradských hor jsou z pohledu mnoha dílčích přírodovědných oborů skutečně tím nejcenějším, čím se může tento kout naší země pyšnit. Nejzávažnější ekologický zvrat, tj. velkoplošná přeměna listnatých a smíšených novohradských lesů na lesy převážně smrkové, nastal až v průběhu 18.–19. století v době rozkvětu sklářského a dřevařského podnikání (ALBRECHT, 2006).

4.2.3 Vodohospodářské úpravy

Lidský vliv se v minulosti dotkl i horských potoků Novohradska, a to částečnou regulací jejich koryt a stavbou celé řady menších nádrží (klauzur), původně určených jako zásobárny vody k plavbě dřeva. K obrazu krajiny Novohradských hor, stejně jako blízké Šumavy, neodlučně patří horské louky, pastviny a plochy i v minulosti velmi extenzivně využívaného mokřadního bezlesí na prameništích a v nivách horských potoků (ALBRECHT, 2006).

Hrabě František Leopold Buquoy byl průkopníkem snahy o získání vodní cesty k plavení dřeva, když ne již do Vídně, tak alespoň do Prahy, dále do Hamburku a do Holandska pro stavbu lodí. Severomořští loďaři dlouhodobě pociťovali zejména nedostatek kmenů vhodných ke konstrukci stožárů. V Horním Hvozdu ale byly zásoby kmenů vhodné pro tyto účely a pokus s vývozem stožárového dříví byl zahájen již roku 1760. Možnosti plavby dřeva posuzovali roku 1748 loďmistr Vogel a František Karel Berner, hlavní kontrolor pošt. F.K.Berner

navrhoval jen volnou plávku dřeva s využitím klauzurních rybníků. Zato návrh inženýra Jana Františka Riemera z roku 1761 byl reálně proveditelný za předpokladu postavení nových vodních nádrží a využití starých rybníků. Riemerův plán byl prováděn v letech 1777–1795 a předčil dosavadní i pozdější stavby pro volnou i vorovou plavbu. Horní tok řeky Černé a Pohořského potoka byly splavněny po roce 1795 a na tomto projektu spolupracoval s Riemerem i schwarzenberský inženýr Josef Rosenauer, později projektant a stavitel obou šumavských kanálů (ANDRESKA, ANDRESKOVÁ, 2006).

Doprava dřeva do ostatní části habsburské monarchie byla zajišťována splavněním říčky Černé, Pohorského potoka a Malše pro voroplavbu. Byly odstraněny vyčnívající balvany v potocích, upraveny ostré zákruty toků, zmírněn jejich spád, zrekonstruovány a upraveny jezy, upraveny břehy a vybudována soustava klauzurních nádrží (MIČKOVÁ, 2006).

Obrázek 5: Návrh na zřízení stoky na plavení dříví, z roku 1776, zdroj: SOA Třeboň.

4.3 Úpravy pozemků za dob Eggenbergů

Původ tohoto rodu je třeba hledat v zámožné obchodnické rodině ze štyrského města Radkersburgu. Císař Ferdinand II. věnoval panství Krumlov a další statky roku 1622 Janu Oldřichovi jako splátku svých válečných půjček (JUŘÍK, 2008). Po zvelebení a barokní přestavbě krumlovského panství se Eggenbergové věnovali přestavbám i svých nově nabytých panství, kterými byly Netolice, Vimperk, Zvíkov nebo Orlík. V okolí těchto panství nechali vystavět mnoho kapliček a kostelů a vůbec se věnovali architektuře kolem svých majetků.

Krajinářským úpravám se věnovali formou zakládání panských a užitkových zahrad. V 70. letech 17. století nechali přestavět dvorní zahradu (dnešní zámeckou zahradu) v Českém Krumlově pod vlivem doznívajícího manýrismu a v roce 1690 zde byl dostavěn i letohrádek.

Zajímavá je skutečnost, že velmi krátce po založení zahrady byla dosud čistá manýristická dispozice pozměněna vložím prvku letohrádku. Jeho excentrické umístění v organismu zahrady a vytvoření nové architektonické osy s vazbou na krajinu lze považovat za doklad nástupu barokního pojetí tvorby zahradního prostoru v českokrumlovských zahradách. V 2. polovině 17. století začíná vrchnost věnovat stále větší pozornost také užitkovým zahradám „na plášti“, nalézajícím se na území dnešního zásobního zahradnictví správy českokrumlovského zámku. Byla zde zřízena v letech 1678–1683 zahradní skladiště a další provozní místnosti zahradnictví (http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/mesto_histor_hvzegg.xml, 2013).

Rod Eggenbergů se významně zapsal do české a rakouské historie především v oblastech umění, hudbě, divadlu, malířství a architektuře. Na krumlovském panství tento rod nesetřval dlouhou dobu, jelikož ho potkal osud podobný tomu rožmberskému a roku 1774 vymřel po přeslici, ale svým hospodařením na svých panství a jejich přestavbami výrazně pomohl v pokračování rodu Schwarzenbergů, na které přešla Eggenberská panství dědictvím po jejich tetě Marii Ernestině z Eggenbergu roku 1719.

4.4 Úpravy pozemků za dob Schwarzenbergů

4.4.1 Lesnictví

Velká část Šumavy patřila původně Rožmberkům, po nich královské komoře, pak Eggenbergům a od roku 1719 přešla panství Český Krumlov, Vimperk a jiná menší šumavská panství dědictvím po Eggenbercích do vlastnictví rodu Schwarzenbergů.

Po převzetí eggenberského dědictví roku 1719 bylo nejprve lesnický reorganizováno vzdálenější panství Vimperk. Místo dosavadních pěti bylo zřízeno sedm revírů. Na Vimpersku se začalo již v roce 1756 s oséváním mýtin, zřejmě semenem z místního sběru. Z roku 1770 se zachoval oběžník pro panství Český Krumlov, podle něhož měly být i tam organizovány sběry semene. Na českokrumlovském panství se začalo s luštěním jehličnatých semen v roce 1790. Zakládání školek a semenišť se personál zpočátku učil u svých učebních pánů, později, od roku 1795 v lesnické škole, kterou založil ve Zlaté Koruně schwarzenberský lesmistr F.J. Matz. Ve škole se přednášely teoretické lesnické předměty (geodezie, botanika, kartografie, odhad dřevních zásob a podobně), odpoledne měli studenti praxi – mimo jiné i zalesňovací a školkařskou.

První hospodářská opatření k ochraně lesů se objevila v 16. století. V roce 1560 byly vydány na panství Rožmberků *Artikule rychtářům a poddaným* jedním z jejich článků byl zákaz pastvy dobytka v lesích pod pokutami (ANDRESKA, 2003). Proto domestikovaná zvířata, zejména býložravce a všežravce, pásal prvotní zemědělec v okolních lesích. Vyloučení pastvy dobytka z lesa proto požadovali lesníci dávno v historii, definitivní zákaz pastvy dobytka v lesích ale není příliš dávný – byl v Čechách přijat teprve po druhé světové válce (http://www.lespi.cz/images/download/uvod_do_studia_1_rocnik.pdf, 2013).

Tento zákaz se opakoval až do 20. století a až do konce 17. st. byl téměř jediným znakem péče o lesy. Přesto víme, že na rožmberských panstvích i na panství zdíkovském měly některé obce bezplatné právo pastvy spolu s bezplatným odběrem palivového a stavebního dřeva ještě v roce 1596. Až do 18. století se z lesů na Šumavě stále jen těžilo. Od 17. století se chovaly v lesích vysoké stavy zvěře, která spásala přirozené zmlazení dřevin. Bylo jen otázkou času, kdy bude přírodní bohatství dřeva vyčerpáno. To se stalo v 1. pol. 18. století. O nápravu lesů v zemi se začal zajímat stát. Bylo zřejmé, že je třeba vytvořit zákon, který by napravil neutěšené hospodaření v lesích. Vypracováním zákona byl pověřen nejvyšší lovčí Království českého, hrabě Leopold Kinský (ANDRESKA, 2003).

V lesnictví oddělil systemizování od ochrany lesů a zavedl desíletou revizi lesních plánů. Přešlo se také od prodeje palivového dřeva k jeho zpracování na výnosnější užitkové dřevo. Proto byla založena řada pil na vodní a parní pohon (JUŘÍK, 2008).

4.4.2 Vodohospodářství

Dřevo ze šumavských lesů se jako stavební a palivové plavilo po Vltavě a Otavě. O zesplavnění horního toku Vltavy, zvláště o problémech s kamenitým řečištěm, se měl starat už v 16. století Štěpánek Netolický, třeboňský rybníkář. Návrh na vystřílení balvanů a zřízení jezů vypracoval roku 1725 hospodářský písař Josef Hobl. V roce 1759 byla vyklizena část řečiště pod Čertovou stěnou v délce 400 sáhů. Tyto práce pokračovaly až do roku 1769. Později se ukázalo, že všechno úsilí bylo marné. Další projekt na zesplavnění tohoto úseku Vltavy vypracoval po roce 1784 ing. Josef Rosenauer. Šlo o průplav, který měl opustit Vltavu u lipenského jezu, obejít obloukem Čertovu stěnu a ústít zpět do Vltavy nad klášterem ve Vyšším Brodě. Stavba měla být zahájena roku 1785, ale byla odložena pro nevyjasněné otázky pozemkových daní. Rosenauer však na tomto projektu mohl zformovat svoje záměry na stavbu Schwarzenberského plavebního kanálu, na němž zahájil práci o pouhé čtyři roky později (ANDRESKA, 2003).

Schwarzenberský plavební kanál

Stavba Schwarzenberského plavebního kanálu postupovala velmi rychle. Během prvního roku byl postaven 29,3 km dlouhý úsek kanálu od potoka Zwettelbach k potoku Rasovka (Hefenkriegbach), který ústí do Vltavy u obce Hory. V roce 1791 byl kanál doveden až k Jezernímu potoku, který vytéká z Plešného jezera, jež se stalo nádrží k vypouštění vody pro potřebu plavby. V roce 1793 bylo koryto kanálu prodlouženo až k Jelenímu potoku u osady Jelení Vrchy. Tím byla dokončena celá první část kanálu, nazývaná později "starý kanál", v celkové délce 39,9 km. Se stavbou se dále nepokračovalo, protože sám Rosenauer vyslovil pochybnosti, zda voda z přítoků bude stačit k plynulému provozu (http://www.ckrumlov.info/docs/cz/region_histor_schkan.xml, 2013).

Druhá část Schwarzenberského plavebního kanálu, od Jeleních Vrchů na bavorskou hranici (což byl Rosenauerův původní záměr) pod Třístoličnickem v revíru Nové Údolí a dále až po Světlou Vodu (Lichtwasser), byla stavěna již po smrti inženýra Rosenauera. Nad Jeleními Vrchy bylo nutno prokopat podzemní tunel v délce 419 m. Ihned po jeho dokončení v letech 1822 a 1823 jím začalo procházet

dříví. Zatímco rok 1891 znamenal konec „Vídeňského“ kanálu, smyk na skladiště dřeva v dnešní Nové Peci byl již připraven. Měl délku 3,9 km (LANDA, 2003).

Obrázek 6: Situační nákres Schwarzenberského plavebního kanálu, zdroj: Novohradské hory: příroda – historie – život.

Prášílské panství

Prášílské panství bylo až do roku 1640 komorní a jeho výměra byla jen odhadnuta. Bylo třeba zjistit výměru panství, která dosud nebyla přesně známá. Dále bylo nutno odhadnout rozsah dřevních zásob, které činily podle katastrálního odhadu 1 653 083 sáhů měkkého a stejné množství tvrdého dřeva, celkem 3 306 166 sáhů dřeva. Především bylo nutno vědět, jak by se toto obrovské množství dřeva mělo vytěžit a jak ho dopravit např. do Sušice, Horažďovic, Písku a do Prahy. Proto se začal tímto problémem zabývat ředitel schwarzenberské vodní dopravy ing. Josef Rosenauer, stavitel plavebního kanálu v oblasti Želnavy. Jeho první plavební kanál (Schwarzenberský) byl v té době v provozu již od roku 1791 a inženýr Rosenauer byl taky díky svým zkušenostem nejpovolanějším člověkem, který mohl posoudit možnosti plavení dřeva na panství Prášily. Na počátku roku 1799 bylo panství převzato (ANDRESKA, 2003).

Rosenauer chtěl původně plavit dřevo řečištěm říčky Vydry. Poznal však, že řečiště plné balvanů nepřekoná a rozhodl se obejít Vydru Vchynicko-tetovským kanálem.

Vchynicko-tetovský plavební kanál

V roce 1799, tedy 10 let poté, kdy byl prokopán a zprovozněn první úsek

Schwarzenberského kanálu, byl vypracován rozpočet pro stavbu kanálu, který je spojen se jménem Kinských z Vchynic. Vchynicko-tetovský plavební kanál je rovněž dílem schwarzenberského inženýra Josefa Rosenauera. O jeho návrhu uskutečnit tuto stavbu bylo rozhodnuto 6. června 1799 a již 10. června 1799 pracovalo ve výkopech kanálu asi 200 dělníků. Délka vlastního kanálu byla podle tohoto dopisu 8337 délkových sáhů, tj. asi 15 840 m. Kanál byl spojen třemi strouhami o délce 1053 sáhů, tj. asi 2000 m, takže celková délka tohoto unikátního vodního díla byla 9391 sáhů, tj. 17 840 m. Kromě toho bylo 20 150 sáhů, tj. 28 280 m říčního koryta Otavy vyčištěno od kamenů a bylo v něm postaveno 13 jezů. Technika stavby kanálu Rosenauerovými dělníky byla stejná jako u kanálu Schwarzenberského. Součástí díla byl i zatrubněný kanál, jímž dřevo doslova protékalo vysokou rychlostí (LANDA, 2003).

Josef Rosenauer (1735–1804)

Josef Rosenauer vyrůstal v domácnosti svého děda Martina Traxlera, povoláním tesaře, který vlastnil od roku 1715 ve Chvalšínách dům č. 84 (později č.90) (KUBÍKOVÁ, 1991). Do Schwarzenberských služeb vstoupil jako úředník červenodvorského bažantníka v roce 1748. Svou kariéru zahájil v roce 1759 ve funkci lesního adjunkta

(http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/osobno_josros.xml, 2013).

Dne 21. 11. 1771 jmenoval kníže Josef Adam ze Schwarzenbergu Rosenauera knížecím inženýrem (KUBÍKOVÁ, 1991), kdy již byla v provozu první část schwarzenberského plavebního kanálu, který se začal stavět podle Rosenauerových plánů v roce 1789. Vedle této nejznámější vodní stavby zřídil Josef Rosenauer také plavební kanál pro dříví po řece Aist v Horním Rakousku a projektoval Vchynicko-tetovský plavební kanál. Plány ke svým dílům kreslil Rosenauer vlastnoručně

(http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/osobno_josros.xml, 2013).

Služební kariéra vyvrcholila v roce 1791 jeho jmenováním ředitelem schwarzenberské vodní dopravy. Život Josefa Rosenauera se skončil 10. března 1804 v jeho domě v Českém Krumlově. Zemřel po krátké těžké nemoci na následky neúspěšné operace močových cest. Pohřben byl na dnes již neexistujícím hřbitově u sv. Martina (městský park v Č. Krumlově) (KUBÍKOVÁ, 1991).

Po výstavbě plavebního kanálu na panství začala dlouhodobě plánovaná těžba dřeva. Ta kromě výchovné a hospodářské stránky věci, byla provedena pro uhrazení nákladů na stavbu Vchynicko-tetovského kanálu.

Na mnoha místech tím byla narušena stabilita lesních porostů, což se projevilo při větrných kalamitách už v letech 1833, 1834, a konečně obrovskou větrnou kalamitou ze dne 28. října 1870, která úplně změnila celý ráz Povydří (ANDRESKA, 2003).

4.4.3 Rybníkářství

K postupné obnově rybníků došlo po majetkové poválečné stabilizaci, kdy v roce 1660 panství třeboňské získal rod knížat ze Schwarzenbergu a převzal tak pomyslné žezlo jihočeského rybníkářství (NĚMEC, 2012), ti vlastnili tento majetek až do roku 1924 (HAUBELT, 2003).

Schwarzenbergové pochopili, jak velký význam v jejich hospodaření rybníky mají. Nejprve se věnovali technickému stavu rybníků, souvisejících stok a zařízení. Hlavní snahou byla obnova a péče o rybníky. Výměra rybníků v následujících stoletích výrazně kolísala, a to především díky válečným konfliktům a později výnosnějším způsobům hospodaření (NĚMEC, 2012). Až v 16. století dochází k prvnímu organizačnímu uspořádání rybníků na třecí, výtažné a hlavní. Z toho období máme první záznamy o výlovu nejen kaprů, ale také línů, okounů, cejnů a drobných plevných ryb. Z literárních údajů víme, že dlouhotrvající válečné události v první polovině 17. století přinesly úpadek rybářství z pohledu péče o vlastní rybníky i o chov ryb (HAUBELT, 2003).

Za vlády Marie Terezie (1740–80) byly prosazovány hospodářské postupy a obecná víceméně osvícená nařízení podporovala luční a polní hospodářství. Nové způsoby využívání půdy, zavedení klasického střídání osevního postupu a změny v organizaci využití půdního fondu znamenaly pro klasické rybníkářství vážného ekonomického konkurenta.

První české gubernium sice ještě roku 1786 provedl první „daňový“ soupis rybníků za pomoci vytyčení obvodu v krocích a rozdělilo je na obecné (určené k chovu ryb), mlýnské a napájecí (zadržující povodně), ale doba již kráčela jiným směrem. Dalším zlomem v rozvoji rybníkářství bylo zrušení nevolnictví a následný „hlad po půdě“. To mělo za následek rušení rybníků a uvolněné pozemky byly k dispozici pro pěstování zemědělských plodin (NĚMEC, 2012).

Nejvýrazněji svou prací a svými studii posunul rybářství na světovou úroveň Josef Šusta (1835–1914) (HAUBELT, 2003).

Josef Šusta (1835–1914)

Chov ryb se rozšiřoval a zveleboval především v době, kdy stál v čele třeboňského velkostatku právě ředitel Josef Šusta (JUŘÍK, 2008).

Šusta, který převzal roku 1867 správu třeboňského panství, věděl o slavné minulosti českého rybníkářství a neváhal se z ní důkladně poučit. Nemusel již tápat při zkoumání tohoto světa z valné části ukrytého pod hladinou vody. Mohl se opřít o pokrokové analytické metody.

Teprve Šustova generace, která poznala tajuplný svět pod vodou, mohla odvodit vědecky správné a přesné zásady nejhospodárnějšího chovu ryb. Rybníkář se v první řadě musí starat o zúrodnění dna. Šusta osvětlil také jinou prastarou zkušenost – význam osévání rybníčního dna obilninami, okopaninami a pícninami. Nová doba však přinesla i významnou novinku: hnojení rybníčního dna (MÍKA, ŠTOCHL, 1963).

Obrázek 7: Mapa třeboňského panství, z roku 1684, zdroj: SOA Třeboň.

Třeboňské rybníkářství je dokladem toho, jak je možno zvelebit původní močálovitou krajinu k užítku a ku prospěchu člověka a v této krajině dosáhnout v dané činnosti vynikajících výsledků. Důkazem toho je, že Třeboňský kapr šupinatý byl v roce 1936 oceněn ochrannou známkou, což dokazuje jeho kvalitu (HAUBELT, 2003).

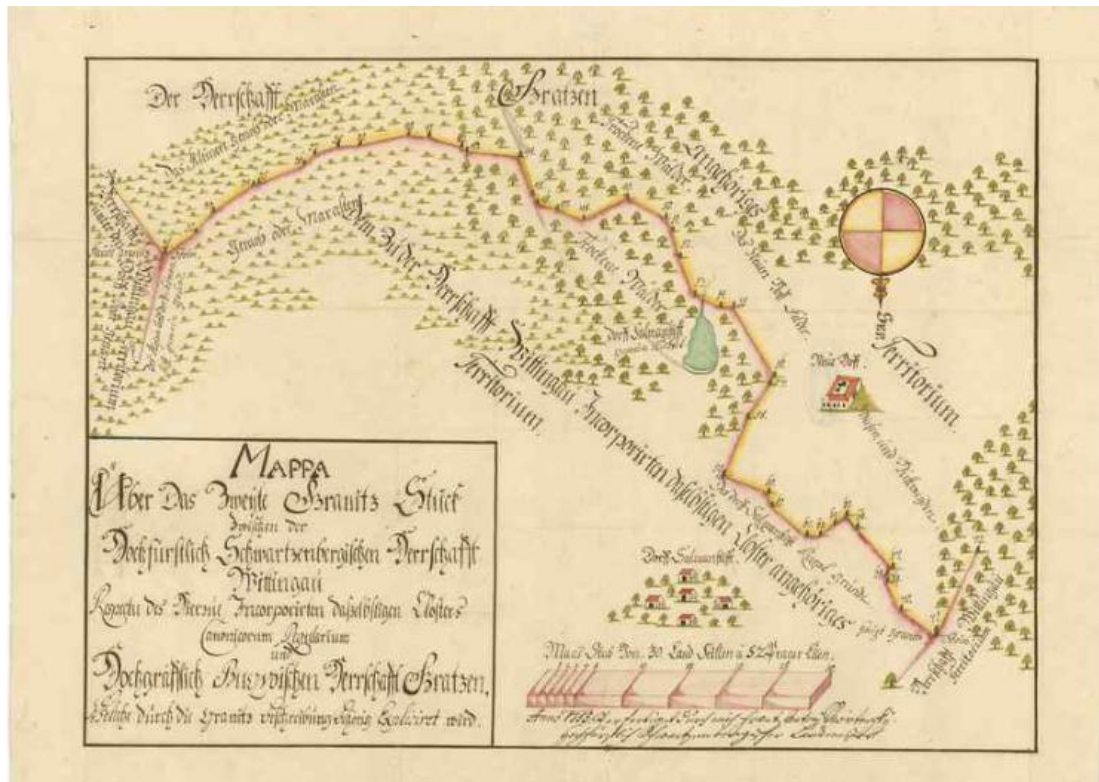
4.4.4 Zemědělství

Schwarzenbergové se systematicky věnovali zvelebování svých panství. Prosluli jako schopní hospodáři, podporovatelé zemědělství, lesnictví, ale i průmyslu. Velké zásluhy v této oblasti má zejména Jan Adolf II. Zavedl na svých panstvích hlubokou orbu, k níž byl používán parní pohon, v Čechách pokroková novinka. Protože byl po zrušení roboty v roce 1848 nedostatek pracovních sil, zaváděl zemědělskou mechanizaci (setí, žací, mláticí a další stroje). V roce 1851 začal pěstovat řepku olejku a o rok později řepu cukrovku. V roce 1852 založil v Postoloprtech na její zpracování první moderní cukrovar v Čechách. V té době byla zavedena také řada nových postupů při výrobě cukru. Ve druhé polovině 19. Století byly na schwarzenberských panstvích zakládány lihovary, sladovny, mlékárny, cihelny a pily vybavené moderními stroji. Pivovarnictví se změnilo na moderní velkovýrobu. Namísto zastaralého trojhonného systému bylo zavedeno střídavé hospodaření (JUŘÍK, 2008).

Trojpolní soustava se ke konci této doby dostává do maximálně možného rozvoje a limitním faktorem další intenzifikace zemědělství se stává nedostatek živin. Významným faktorem se stává od 18. století hospodářské využívání nových plodin – brambor, kukuřice a píce (LÖW, MÍCHAL, 2003).

Na Třeboňsku se prováděla meliorizace bažin, které se měnily na úrodná pole či louky. Díky tomu začaly velkostatky prosperovat a mohlo se zde pěstovat větší množství ušlechtilého i chovného skotu, koní a prasat. Pěstovaly se ovce merino pro vlnu a anglické plemeno na maso (JUŘÍK, 2008). Chov ovcí pro vlnu nasazoval na stále větší poptávku měst a dokázal bez velkých nákladů využít neúrodné oblasti či opuštěné části plužin. V období renesance se vývoj využívání půdy v hrubých rysech definitivně ustálil podle jejich přírodních potenciálů a podle způsobů využívání. Přírodní podmínky se zprostředkovaně projevovaly v rozmístění hlavních oblastí pastevectví (chladné oblasti, poříční nivy). Pastva však neobsadila celou plužinu (mimo zcela zaniklých sídel) a projevovala se pouze snížením výměry aktuálně orané půdy ve prospěch úhoru (návrat k přílohovému hospodářství), nebo

snížením výměry luk (v širokých nivách) ve prospěch trvalých pastvin (LÖW, MÍCHAL, 2003).

Obrázek 8: Geometrický plán sporných hranic novohradského a třeboňského panství u Šalmanovic, z roku 1805, zdroj: SOA Třeboň.

Jan Adolf II. se zapsal do dějin zemědělství jako jeden z nejschopnějších organizátorů zemědělského pokroku v celé rakouské a poté rakousko-uherské monarchii. K nejvýznamnějším průkopníkům rozvoje moderního zemědělství patřil i hospodářský správce ve službách Schwarzenbergů František Horský (1801–1877), povýšený později císařem za své zásluhy o zvelebení zemědělství do rytířského stavu predikátem z Hoskýtfeldu. Po studiích na schwarzenberské škole hospodářské byl v roce 1821 přijat do služeb knížete Schwarzenberga a roku 1836 jmenován ředitelem panství. V letech 1837–39 poprvé u nás zpracovával řepku olejkou na olej pro svícen. Konstruoval nové stroje k nejrůznějším polním pracím, zkoušel nové plodiny a prováděl první chemické analýzy půdy na velkostatkách Krumlov, Hluboká, Protivín a dalších. Od roku 1850 působil jako ředitel knížecí rolnické školy v Rabině. Moderní a komplexní způsob hospodaření se Janu Adolfovi II. vyplatil, neboť z něj plynuly do knížecí pokladny velké příjmy. Schwarzenberské panství se také stalo vzorem pro jiné hospodáře. Svými reformami povznesl Jan Adolf II. svá jihočeská i severočeská panství, ze kterých vytvořil prosperující

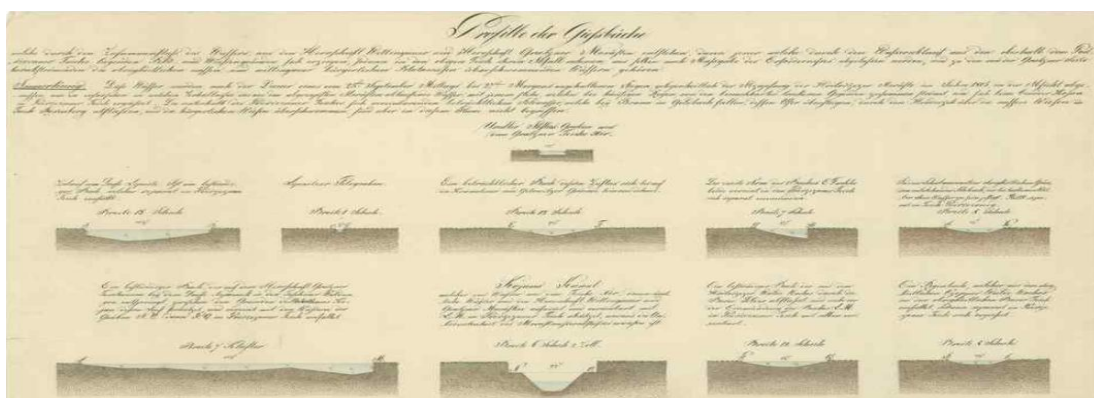
hospodářský celek, obhospodařovaný dobře vyškoleným personálem. Jeho současníci mu přiřkli titul „Kníže mezi zemědělci a leníky a první zemědělec a lesník mezi knížaty“.

Významným zásahem do hospodářství schwarzenberského dominia bylo zrušení roboty v roce 1848. Jeho důsledkem bylo propuštění 230 000 lidí z poddanství a prodej zemědělské půdy do dlouhodobého nájmu. Majetek primogenitury se snížil na 178 000 hektarů, ale i pak zůstali Schwarzenbergové zdaleka největšími majiteli pozemků - družici Fürstenbergové měli pouze 29 600 hektarů. Knížecí pokladna získala prodejem půdy přes 2 miliony zlatých, které investovala nejen do přestavby hlubockého zámku, ale i do modernizace hospodářství (JUŘÍK, 2008).

4.4.5 Těžba rašeliny

Vymezené území bylo majetkově využíváno především dvěma významnými šlechtickými rody, a to Buquoyi a Schwarzenberg. Jejich sídla byla v Nových Hradech a Třeboni. Je zajímavé, že jejich panství se stýkala svými hranicemi na jednom z rašelinišť, a to na Červeném blatě, které rovněž stálo v popředí jejich zájmů. Z hlediska státní správy šlo dříve o okresy Český Krumlov, České Budějovice a Jindřichův Hradec. Hlavní odvodňovací kanál na Červeném blatě byl nejen hranicí mezi majetky Buquoyů a Schwarzenbergů, ale i správní hranicí.

Těžba rašeliny prodělala dlouholetý vývoj. Od ruční těžby především pro palivové účely a později pro účely stelivové hrála ložiska rašeliny významnou roli. Zahájení těžby frézováním bylo revolučním krokem a přijatý zákon č. 61 o těžbě rašeliny a rekultivaci vytěžených ploch tento způsob jen vhodně doplňoval. Ukázalo se, že právě velká, nedotčená rašeliniště mají pro přírodu obrovský význam. To vedlo k vyhlášení státních přírodních rezervací (POLÁK, 2006).

Obrázek 9: Ukázka odvodňovacích stok na hrdlořezkových blatech, z roku 1830, zdroj: SOA Třeboň.

5. Úpravy pozemků po I. světové válce

5.1 Úpravy pozemků

Po první světové válce musel nový stát provést významnou reorganizaci téměř všech součástí života. Prvním a naléhavým úkolem byla reflexe změněné rozvojové osy ze severojižní na západovýchodní. Nově byla vybudována další západovýchodní železniční spojení ve vnitrozemí (LÖW, MÍCHAL, 2003). Výstavba železnic, silnic, zakládání a rozšiřování sídlišť apod., se negativně projevovala velkým zábořem pozemků (JONÁŠ A KOL., 1990).

Na přelomu 19. a 20. století se výrazně změnil obraz krajiny v důsledku budování železniční sítě. Železniční tratě v současnosti procházejí sledovaným územím pouze okrajově, centrální část oblasti je od železnice odříznuta. Vybudování železničního spojení v minulosti zcela změnilo hospodářský význam sídel. Sídla napojená na železnici začala prosperovat a změnila svůj ráz i ráz okolní krajiny ze zemědělského na dopravně-obslužný či průmyslový. Venkovská sídla ležící mimo železniční trasy se stávala ještě více dopravně odlehlejšími a jejich rozvoj stagnoval (MIČKOVÁ, 2006).

Konkrétně Novohradsko se dočkalo spojení se světem díky železnici z Českých Budějovic do Vídně přes Jakuli a z Českých Budějovic do Lince přes Dolní Dvořiště. Dříve v této oblasti existovala jen koněspřežná dráha. Byla plánovaná i výstavba menších drah (spojující třeba Benešov nad Černou nebo Horní Stropnici), ale z těchto záměrů nakonec sešlo (KOBLASA, 2006).

Převažovala u nás mozaika drobné držby sedláků a chalupníků. V celém 20. století se ve střední Evropě modernizace zemědělského provozu vyplácela na majetcích o výměře větší než 15 ha (PETRÁŇNOVI, 2000).

Intenzifikační snahy v zemědělství se v té době pozitivně projevily v tom, že oživily zájem o zúrodnování půdy již téměř zapomenutými melioračními zásahy v podobě odvodnění, závlah, protierozní ochrany, hrazení bystřin a strží, kultivacemi a rekultivacemi i pozemkovými úpravami (JONÁŠ A KOL., 1990).

5.2 Pozemková reforma

Pozemková reforma, která dokončila již dříve započatý přechod půdy z rukou aristokratických do rukou nových bohatých statkářů. Výsledné hospodářské celky však byly mnohem menší, zásadnější vliv na krajinu to nemělo. Se ztrátou velkých dominií a správních pravomocí, z nichž zmizela definitivně i potřeba úřednického aparátu panství a velké šlechtické zámky se od té doby staly obrovským hospodářským břemenem vlastníků a začaly chátrat (LÖW, MÍCHAL, 2003).

Šlechta tyto změny odmítla. O vlastní podobu pozemkové reformy byl sveden tuhý politický boj. Sociální demokracie měla představu o tzv. družstevním socialismu, agrární strana podporovala agrární reformu, protože chtěla posílit své pozice na venkově. Křesťanské strany požadovaly, aby byl církevní majetek z reformy vyňat (JUŘÍK, 2008).

K zajišťování a provádění pozemkové reformy byl zřízen Úřad pozemkový, který byl podřízen ministerské radě. Předsedu Úřadu jmenoval prezident republiky, správní radu volilo Národní shromáždění (MARŠÍK, MARŠÍKOVÁ, 1997).

Provedení první pozemkové reformy jasně ukázalo, že jejím hlavním cílem bylo zdánlivě uspokojit revoluční požadavky pracujícího rolnictva a odstranit nebezpečí revoluce (TOMAN, 1995).

Změna v organizaci půdního fondu se významně dotkla i vedení stabilního katastru a později i pozemkového katastru a týkala se činnosti mnoha zeměměřičů. I v dnešní době je někdy potřeba se k elaborátu první pozemkové reformy vracet (BUMBA, 2007).

5.2.1 Pozemková reforma a Buquoyové

Pozemková reforma zmenšila jejich panství asi o 30%, což u nich rozhodně nezbudilo sympatie pro nový stát. Například panství Nové Hradky mělo před provedením pozemkové reformy v roce 1925 celkovou výměru 16 272 hektarů, po reformě 11 405 hektarů. Na tomto panství žilo asi 92% Němců a 8 % Čechů, přičemž hrabě zaměstnával 40% Čechů na správě velkostatku (JUŘÍK, 2008).

Vlivem pozemkové reformy v polovině 20. let došlo na Novohradsku ke změně držby půdního a lesního fondu. Největším pozemkovým vlastníkem v oblasti byl hrabě Karel Buquoy. Tažení na důsledné provedení reformy na buquoyových panstvích prosazovala především NJP v Nových Hradech, jež obviňovala hraběte z nacionálního šovinismu a protičeského vystupování v roce 1918. Místní odbor jednoty žádal kompletní instituce, aby se Buquoyovi neponechalo ani zákonem

garantovaných 250 ha půdy, ani žádné hospodářské zázemí či zámecké budovy a aby se tato zařízení využila pro školní či sociální jistoty.

Mezi NJP na straně jedné a ministerstvem zemědělství a Státním pozemkovým úřadem na druhé straně probíhala intenzivní jednání, do kterých občas zasáhl i Karel Buquoy. Pro hlavního aktéra nakonec skončila poměrně slušným výsledkem. Z celkové výměry 16 272 ha zůstalo ve správě velkostatku celkem 11 404 ha a řada důležitých hospodářských provozů (například pivovar v Kaplici a Údolí, cihelny ve Zdíkách, Leopoldově a Štiptoni, pila ve svaté Gabriele nebo elektrárna v Nových Hradech). Hrabě Buquoy si podržel rovněž převážné množství lesních ploch, řadu významných rybníků a především zámek v Nových Hradech včetně jeho hospodářského zázemí. Reforma se nakonec uskutečnila pouze v některých jednotlivých dvorech – Hřebenu, Svahově, Bukové, Olbramově, Mostkách, Filipínském dvoře, dále v polesí Těšínov, Jakule, Hranice a zahrnula rybníky Jakulský, Xerr, Smrček a Černý. Zabraný majetek navíc podle zákona podléhal finanční náhradě, takže ani v tomto směru hrabě nakonec mnoho neprodělal (NIKRMAJER, 2006).

5.2.2 Pozemková reforma a Schwarzenbergové

K realizaci reformy, která nejintenzivněji probíhala v letech 1923–26, byl pak zřízen Státní pozemkový úřad. Adolf Schwarzenberg jako právník musel vést složitá jednání se Státním pozemkovým úřadem, a nakonec se mu podařilo zachovat alespoň třetinu majetku. Původně chtěl stát šlechtě vyvlastnit veškerý majetek, pak si ale uvědomil, že by tím přišly o zaměstnání desítky tisíc lidí, o které by se stát musel postarat. Navíc zde byly i právní problémy. Proto nakonec byla pozemková reforma zmírněna. Ovšem šlechtě často zůstaly i méně výnosné pozemky nebo nákladné závazky, které stát, obce ani soukromníci nechtěli. Po ukončení pozemkové reformy v roce 1930 se snížil rozsah schwarzenberských pozemků z 176 440 na 87 368 hektarů. Z některých panství zbyl prakticky jen zámecký park (Libějovice a Třeboň). Schwarzenbergům přitom zůstala většina jejich zaměstnanců, penzijních závazků k nim, náklady na údržbu nemovitostí (hrady, zámky) a i daní z nemovitostí. Zbýlý majetek ale naštěstí nadále tvořil životaschopný a samostatně prosperující hospodářský celek, který se dařilo dále zvelebovat. Mohl se navíc chlubit penzijní a sociální péčí o své zaměstnance a jejich loajalitou ke knížecí rodině. Mimo Československo vlastnila schwarzenberská primogenitura ještě 44 885 hektarů půdy v Rakousku (např. ve Štýrsku – panství Murau) a Německu

(mj. panství Schwarzenberg) (JUŘÍK, 2008).

Konec období byl poznamenán prudce se zvyšujícím mezinárodním napětím a zbrojením. V celém československo německém a rakouském pohraničí se staví síť opevnění, dodnes neporušených a zvláště v otevřených zemědělských krajinách patrných. Pod záminkou národnostní ideje začíná velmocenský boj, nevyhnutelně ústící do II. světové války (LÖW, MÍCHAL, 2003).

6. Úpravy pozemků po II. světové válce

6.1 Úpravy pozemků a vodní režim krajiny

Každý člověk je na první pohled schopen zachytit zásadní rozdíly v charakteru krajiny, osídlení, lesních porostů, v zastoupení druhů pozemků či v uspořádání mozaiky prvků, ve způsobech hospodaření a péče o pozemky v zemědělské krajině horských a podhorských pohraničních oblastí Česka, zvláště v blízkosti hranic s Horním a Dolním Rakouskem a Bavorskem. Právě po 2. světové válce naše krajina doznala podstatné změny, které souvisely s politickými, ekonomickými, demografickými, přírodními a jinými faktory ovlivňujícími využívání venkovského prostoru. Mezi nejdůležitější tyto tzv. hnací síly změn *land use* ve zkoumané oblasti náleží poloha území na hranici dvou mocenských bloků, změny ve strukturách obyvatelstva a osídlení, změny ve způsobu a intenzitě obhospodařování krajiny, v neposlední řadě i problémy a změny v transformačním období 90. let 20. století.

V horské části zkoumaného území byla cíleně zalesněna příhraniční zóna a dříve zemědělsky obhospodařované pozemky okolo zaniklých sídel byly ponechány ladem, což způsobilo jejich pozvolné zarůstání křovinami a náletovými dřevinami. V podhorské části tohoto území vedla k nepříznivému narušení krajiny socializace vesnic a kolektivizace zemědělství, rozorávání mezí, scelování pozemků do plošně rozsáhlých polí, budování velkých agroareálů na okraji sídel, intenzivní uplatňování forem socialistické zemědělské velkovýroby, nešetrné meliorování vlhkých a podmáčených pozemků (původní rybníčky a studánky v polích byly nahrazeny melioračními trubkami), likvidace většiny významných krajinných prvků tvořících paměť krajiny – polních cest, mezí, kamenných snosů a teras, remízů a liniových stromových prvků, kapliček a křížků (MIČKOVÁ, 2006).

Další závadou pro hospodaření byl neúčelný tvar pozemků. Pozemky pruhové, často jenom několik metrů široké, trojúhelníkové, klínové a jinak nepravidelné se tvořily vlivem přirozených nebo umělých překážek a dělením půdy. Nejčastěji byly pásy dělených pozemků orientovány delší stranou po spádnici, aby byli dědicové podělení spravedlivě. Řídké sítě polních cest byly příčinou nepřístupnosti pozemků, což bylo důvodem častých sporů při tzv. služebnostech přejezdů. Komunikace byly nevyhovující směrově, spádově, hustotou i sjízdností. Často vedly hlubokými úvozy, které více sloužily odtoku dešťových vod než

dopravě. Neupravená pozemková držba byla překážkou při budování technických děl, melioračních opatření, výstavbě obcí apod. (LÖW, MÍKA, 2003).

Vodní režim krajiny

Ve 20. století lze za nejvýznamnější negativní zásah do přírody a krajiny považovat velkoplošné odvodňovací zásahy a regulaci vodních toků v nivních a podmáčených nelesních biotopech. Krajina tím byla ochuzena o řadu typů mokřadního bezlesí a populace citlivých rostlinných i živočišných organismů, vázaných na tyto biotopy, byly silně fragmentovány až decimovány (ALBRECHT, 2006).

Z hlediska vývoje krajiny patrně historicky nejradikálnější zlom znamenaly události po roce 1948. Tento vývojový skok byl zčásti, stejně jako v západní Evropě, vyvolán mohutným nástupem stále výkonnější zemědělské mechanizace a zemědělských věd. Ideologická negace vlastnických vztahů, násilné přerušování generacemi sdíleného vztahu k půdě a krajině (asi jen 1 % soukromníků odolalo kolektivizaci), demonstrativní scelování pozemků do rozlehlých lánů a podobné přehlídky moci šly ve svých důsledcích ještě dále. Výsledkem byla likvidace cenných ekosystémů, dramatické zjednodušení krajinné struktury (snížení krajinné heterogenity), rušení podstatné části sítě polních cest, intenzivní vodní a větrná eroze a další projevy celkové ekologické i kulturní destabilizace (SKLENIČKA, 2003).

Závažným zásahem byly pro většinu rybníků a řadu toků oblasti rozsáhlé vodohospodářské úpravy v 70–80. letech 20. století. Snaha po zvětšení vodní plochy vedla k vyhrnutí okrajů rybníků do podoby lemových deponií, které jsou dnes již většinou zarostlé náletovými dřevinami a neumožňují větší rozvoj pobřežních rákosin. Negativně se projeví i náhradní rekultivace, např. podmáčených luk v okolí Stropnice pod Novými Hrady. Narovnááním toku a zasypáním řady zbytkových tůní a meandrů byla zničena velmi cenná část přirozené nivy. Důsledkem je snížení samočisticí schopnosti řeky, výrazné zvýšení splachů v neregulované části řeky po proudu a snížení druhové diverzity lemových společenstev. Tyto zásahy jsou zvláště patrné, srovnáváme-li situaci v nivě Lužnice, kde řeka přirozeně meandruje a pestrost společenstev je zde mnohem vyšší. Také hloubkové meliorace na rozsáhlých plochách v podhůří zrychlily odtok vody z krajiny a některé soustavy menších rybníků trpí v létě nedostatkem vody. Intenzita hospodaření na rybnících klesá od severu k jihu a s rostoucí nadmořskou výškou (SOLDÁN, ČERNÝ, HUSÁK, MATĚNA, MATĚNOVÁ, PAPÁČEK, PETR, 2006).

6.2 Údolní přehrad

Údolní přehrad a jejich nádrže dávají mnohostranný užitek. Na prvním místě dnes stojí výroba elektrické energie. Přehrad jsou mocným zdrojem energie a přehradní elektrárny dodávají milióny kilowattů proudu do celostátní sítě. To však není jediný důvod, proč je v takovém rozsahu dnes stavíme. Stejně důležitý je i retenční účín těchto nádrží. Ohromné množství vody, jež spadne na povrch naší země, dosud bez užitku unikalo regulovanými koryty řek do moře. Náhlé přívaly často napáchaly velké škody. Přehrad se však postavily do cest živlu. Zadržují jej, zkratují a uschovávají pro suchá období, kdy se vody z oblaků nedostává a řeky začínou vysychat. Přehrad účinně pomáhají i vodní dopravě. Zvyšují a upravují stav dlouhých úseků řek a umožňují lodím s menším ponorem pronikat daleko proti proudu (MÍKA, ŠTOCHL, 1963).

V našem zájmovém území si blíže přiblížíme ty největší vodní díla novodobé historie, kterými jsou přehrad Lipno, Orlík a Hněvkovice. Ale máme zde i neméně významné přehradní nádrže na menších tocích, kterými jsou například Římov na Malši nebo vodní nádrž Humenice u Horní Stropnice na Stropnici.

Vodní nádrž Lipno

Výstavba přehrad Lipno začala v roce 1951 a trvala do roku 1958. Stavba byla unikátní jednak rozsahem a jednak technologiemi použitými při stavbě Lipna. Při stavbě přehrad bylo vykáceno 1670 hektarů lesů – cca 300.000 m³ dřevní hmoty, dále 86 hektarů tzv. nelesních ploch – keře a roztroušená zeleň. K tomu je třeba připočítat asi 7500 volně rostoucích stromů, pod hladinou zůstala rašeliniště o rozloze 1146 hektarů tj. asi 25% zátopové plochy (zásoby odhadované na 14.000.000 m³), tuhové doly v Hůrce, řada pískovišť a lomů. Část železniční trati mezi Horní Planou a Černou v Pošumaví a množství silnic a cest. Řada samot, mlýnů a pil, několik kostelů a hřbitovů.

Po napuštění Lipna v únoru 1958 vznikla největší vodní plocha v ČR – délka jezera je úctyhodných 48 km a šířka v nejširším místě je 10 km. Průměrná hloubka je 6,5 m, maximální je 21,5 m (<http://www.lipensko.org/lipno.php>, 2013).

Vodní nádrž Orlík

Stavba Orlické přehrad byla další kamínkem do mozaiky Vltavské kaskády. Kamínkem poměrně výrazným, vzniklé jezero se stalo největší přehradní nádrží v Československu. I vzniklá hráz se řadí k těm nejmonumentálnějším v Čechách. Dosavadní práce o přehradách však vytrhují fenomén „přehradářství“ z kontextu. Práce pouze technického rázu nemohou vystihnout obrovský sociologický, kulturní a

společenský dopad procesu tehdejší stavby (KOUBA, 2007).

Přípravné stavební práce budoucího vodního díla Orlík začaly již v roce 1954. Po stavební stránce byla přehrada dokončena a slavnostně uvedena do provozu 22. prosince 1961. Přehrada se rozkládá na 27,32 km², s její délkou 68 km se řadí k největším nádržím. Zadržuje vodu o objemu až 720 000 000 m³ a maximální hloubka činí 74 m. Při stavbě díla takového rozměru muselo ustoupit samozřejmě i několik osad a vesnic, jmenujme Orlické Zlákovice, Zbenické Zlákovice, Těchnice, Korce, Podskalí, Radavu a Veký Vír. Po stavební stránce byla Orlická přehrada dokončena v zimě roku 1961.

Vodní nádrž Hněvkovice

Vodní elektrárna Hněvkovice je součástí vltavské kaskády a byla postavena v souvislosti s výstavbou Jaderné elektrárny Temelín. Nádrž vodního díla obsahuje 22,2 mil. m³ vody, vodní hladina pokrývá 312 ha a vzdutí o délce 18,6 km dosahuje až k jezu v Hluboké nad Vltavou, nedaleko Českých Budějovic. Vodní dílo Hněvkovice vzniklo v letech 1986–92. Betonová gravitační přehrada s výškou 16,5 m spojuje oba břehy 191 m dlouhou mostovkou na koruně hráze (<http://www.cez.cz/cs/vyroba-elekriny/obnovitelne-zdroje/voda/hnevkovice.html>, 2013).

6.3 Pozemkové úpravy po roce 1949

Po roce 1949 umožňovaly tzv. jednoduché hospodářsko-technické úpravy pozemků přechod soukromě hospodařících zemědělců ke společnému družstevnímu hospodaření, a tak zajišťovaly kolektivizaci zemědělství (byl vydán zákon č. 69/1949 Sb., který navazoval na zákon č. 47/1948 Sb. (JONÁŠ, 1990), který se nazýval také scelovacím nebo unifikačním (sjednocovacím) zákonem (RYBÁRSKY, ŠVEHLA, GEISSÉ, 1991) a byl později nahrazen zákonem č. 49/1959 Sb.

Právním podkladem pro pozemkové úpravy je vládní nařízení č. 47/1955 Sb. o opatřeních v oboru hospodářsko-technických úprav pozemků (HTÚP), dále upřesněných vyhláškou MZLH č. 27/1958 (JONÁŠ A KOL., 1990).

Technicko-hospodářské úpravy

Technicko-hospodářské úpravy pozemků však mohly stále ještě podstatnou měrou ovlivnit pozitivně vývoj našeho zemědělství k moderním formám hospodaření ať již soukromým, nebo družstevním (DUMBROVSKÝ, 2004).

Vývoj socialistického zemědělství můžeme od roku 1949 do současnosti rozdělit do tří etap:

První etapa tvoří období zakládání JZD a postupného rozšiřování členské a půdní základny. Proces združstevňování rychle pokračoval, takže koncem 50. let byla socializace vesnice prakticky ukončena. Družstva v té době hospodařila průměrně na ploše asi 300 až 400 ha zemědělské půdy. V této první etapě socializace se zpracovávaly tzv. jednoduché projekty HTÚP, které řešily hospodářský obvod zemědělského podniku zpravidla jen směny pozemků přespolní držby, dále řešily scelení pozemků do bloků a honů v rámci tehdejších přirozených nebo umělých překážek za účelem využití mechanizačních prostředků a zavedení společných osevních postupů, přidělení záhumenků a vybilancování půdní držby.

Počátkem 60. let se dostávaly zemědělské podniky do další, druhé etapy svého vývoje. Družstva se slučovala do větších celků, vytvářelo se nové organizační uspořádání státních statků a postupně se konsolidoval a stabilizoval půdní fond zemědělských podniků. Družstva se slučovala do větších půdních celků pro plné využití těžkých mechanizačních prostředků, dosažení vyšší koncentrace výroby a uplatňování její účelné specializace. Byla to zároveň cesta ke zvyšování intenzity výroby a produktivity práce využíváním nové techniky a pokrokové technologie. Sloučená družstva v té době obhospodařovala výměru asi 800 až 1000 ha zemědělské půdy. V roce 1969 (13. 10. 1969) byly vydány pokyny k provádění pozemkových úprav č. 14, publikované ve věstníku MZVŽ ČSR, částka 10 (JONÁŠ A KOL., 1990).

Druhá etapa (konsolidační) probíhala od roku 1960 do roku 1972. Je to etapa, kdy družstva jsou organizačně a hospodářsky stabilizována. Dochází k prvnímu slučování malých družstev ve větší celky s výměrou do 1000 ha (DUMBROVSKÝ, 2004).

Slučování družstev probíhalo ve dvou etapách. První etapa slučování se uskutečňovala v letech 1958 – 1963. V tomto období byla vyžadována velikost zemědělského podniku 700 ha, ale velmi málo JZD tyto požadavky splňovalo. Pro dosažení vyžadované velikosti družstev bylo třeba sloučit velké množství JZD. V Čechách se slučovaly průměrně tři družstva. Další období slučování družstev (po

roce 1970) bylo spojeno s novou koncentrací a užší specializací zemědělské velkovýroby, v důsledku toho se však vytvářely nevhodné, velké, těžko organizačně zvládnutelné podniky (RYBÁRSKY, ŠVEHLA, GEISSE, 1991).

Zpracování souhrnného projektu pozemkových úprav v celém rozsahu a komplexnosti předpokládalo úzkou spolupráci odborníků více profesí podle místních podmínek daného území (JONÁŠ A KOL., 1990).

Třetí etapa (fáze komplexního přetváření) začala po roce 1974 a počítalo se, že bude dokončena v první polovině devadesátých let (NĚMEC, 2011). Po zastavení prací na projektech pozemkových úprav se zpracovaly pouze tzv. generely pozemkových úprav (GPÚ), jejichž neblahým důsledkem bylo vytvoření „pozemkových bloků“, nekoordinovaného vytvoření půdních celků neodbornými zásahy do krajiny. Toto období vyústilo ve slučování podniků do seskupení o výměře několik tisíc hektarů (BURIAN A KOL., 2011).

Na generely navázaly projekty souhrnných pozemkových úprav (SPÚ), zpracované podle zvláštní metodiky (JONÁŠ A KOL., 1990).

Tyto projekty měly řešit nejen organizaci půdního fondu a ekonomiku provozu těchto podniků, ale i ochranu a tvorbu krajinného prostředí. Většinou však v projektech převládlo jednostranné hledisko maximální využitelnosti mechanizace a snaha respektovat další ekonomické ukazatele. V tomto stavu vstoupila krajina, půdní fond, katastr nemovitostí a celý venkov jako sociální prostor Československé republiky do novodobých pozemkových úprav 24. 6. 1991, kdy nabyl účinnosti „zákon o půdě“ a „zákon o pozemkových úpravách“ (BURIAN A KOL., 2011).

7. Úpravy pozemků po roce 1989

7.1 Úpravy pozemků

Krajina v České republice prošla vlivem a působením člověka složitým vývojem, na kterém se podepsaly střídající se politické a hospodářské vlivy. V důsledku velkoplošného obdělávání půdy pak došlo k zániku polních cest, přirozených liniových prvků a dalších přírodních a krajínotvorných elementů. Neudržované a nerespektované vlastnictví pozemků způsobilo, že původní vlastnické parcely dosud evidované v Katastru nemovitostí České republiky neodpovídají skutečnému stavu v terénu (<http://eagri.cz/public/web/mze/uzemkovy-urady/uzemkovy-urady-a-tvorba-krajiny.html>, 2010).

Po rozpadu totality v roce 1989 se na proměnách krajiny uplatňují především:

Restituce půdy a pronájem státní půdy, která vede k prohloubení mezi vlastnictvím a užíváním půdy a ke zvýraznění duální struktury českého zemědělství.

Neuzavřené politické soupeření různých zájmových skupin o budoucí podobu českého zemědělství – tedy o to, jakou podobu českého zemědělství bude většina společnosti schopna akceptovat jako společensky nejprospěšnější.

Pomalý postup pozemkových úprav v rámci katastrálních území, spojených nejen s obnovou hranic pozemků, ale také územních systémů ekologické stability krajiny (LÖW, MÍCHAL, 2003).

V roce 1991 bylo nutno urychleně vybudovat pozemkové úřady, protože celá společnost očekávala urychlenou činnost zejména na úseku restitucí (BURIAN A KOL., 2011). Zákonem č. 284/1991 Sb. byly stanoveny pozemkové úřady. Okresní pozemkové úřady, které se staly samostatnými referáty okresních úřadů a na území měst Prahy, Brna, Plzně, Ostravy samostatné odbory městských magistrátů a Ústřední pozemkový úřad, který se stal součástí Ministerstva zemědělství ČR (ŠVEHLA, VAŇOUS, 1995).

7.2 Rozdělení pozemkových úprav

Formy pozemkových úprav podle zákona č. 284/1991 Sb. jsou komplexní a jednoduché pozemkové úpravy.

7.2.1 Komplexní pozemkové úpravy

Je zřejmé, že v počátečním období let 1991 až 1998 nebyl dostatečný prostor pro provádění komplexních úprav. Ale již v roce 1994 byly ukončeny první dvě komplexní pozemkové úpravy, a to v okrese Kutná Hora, obec Přítoky, a okrese Plzeň-jih, obec Olešná.

Právě tyto první dvě KPÚ byly startem pro řadu seminářů a diskuzí pro starosty obcí, orgány ochrany přírody, pro pozemkové úřady, ale i ministry a zahraniční návštěvy. První KPÚ vznikaly také pomocí geometrického plánu, jindy formou obnovy katastrálního operátu na části katastrálního území, a tak v roce 1996 při novele katastrálního zákona byl v paragrafu 58 vyhl. č. 190/1996 Sb. a zároveň v zákoně o pozemkových úpravách jasně stanoven postup obnovy katastrálního operátu na podkladě výsledků pozemkových úprav (BURIAN A KOL., 2011)

V České republice se podařilo ukončit k 31. 12. 2010 celkem 1 144 KPÚ na 507 007,36 ha.

KPÚ se provádějí tam, kde je:

- potřeba vyřešení rozporu mezi užíváním půdy a vlastnictvím;
- trvalá potřeba vyřešení komunikačního zpřístupnění pozemků a celých částí území (lesy, nivy atd.);
- degradační procesy na přírodních zdrojích v podobě neracionálního způsobu využívání (nevhodné zornění, absence trvalých travních porostů) (NĚMEC, VRÁBLÍKOVÁ, 2000).

7.2.2 Jednoduché pozemkové úpravy

Jednoduché pozemkové úpravy (JPÚ) jsou určeny pro urychlené vytváření půdně ucelených hospodářských jednotek. Zpracovávají se zpravidla jen pro několik málo vlastníků a v podstatě spočívají v určení nároků na půdu pro jednotlivé vlastníky a ve vydělení nových dobře obhospodařovaných pozemků. Většinou nedochází k výměně vlastnických práv a nové pozemky jsou přidělovány buď časově omezenému nájmu anebo do zatímního bezúplatného užívání (ŠVEHLA, VAŇOUS, 1995).

Na území České republiky se k 31. 12. 2010 podařilo ukončit 2 294 JPÚ na ploše 196 479, 49 ha.

7.2.3 Cíle pozemkových úprav

Naprostá většina cílů pozemkových úprav je definována v §19 zákona č. 229/1991 Sb. a podrobněji v §2 zákona č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech a o změně zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů, přesto je můžeme doplnit a vyjmenovat:

- scelení roztráštěné držby jednoho vlastníka do menšího počtu větších pozemků
- rozdělení pozemků ve spoluvlastnictví více vlastníků, pokud je to s ohledem na cíle pozemkových úprav vhodné
- zabezpečení přístupnosti pozemků
- vyrovnání hranic pozemků
- uspořádání vlastnických práv a s nimi souvisejících věcných břemen
- zajištění podmínek pro zlepšení životního prostředí
- ochrana a zúrodnění půdního fondu
- zlepšení podmínek pro vodní hospodářství
- prostorové a funkční uspořádání pozemků
- zvýšení ekologické stability krajiny
- obnova katastrálního operátu
- podklad pro územní plánování
- změna přístupu dalších generací k půdě

7.3 Současné provádění pozemkových úprav

Od 1. 1. 2003 nabyl účinnosti nový zákon o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech č. 139/2002 Sb. a o změně zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů (dále jen zákon o pozemkových úpravách), který provádí vyhláška č. 545/2002 Sb. o postupu při provádění pozemkových úprav a náležitostech návrhu pozemkových úprav (NĚMEC, 2004).

Zákon se dále zabývá řízením o pozemkových úpravách, odbornou způsobilostí k projektování pozemkových úprav a soustavou pozemkových úřadů. Prováděcí vyhláška se zabývá postupem při provádění pozemkových úprav, průzkumnými a zajišťovacími činnostmi před zahájením pozemkových úprav, zeměměřičskými činnostmi a zpracováním návrhu nového uspořádání pozemků. Příloha k vyhlášce pak podrobně stanovuje náležitosti jednotlivých fází postupu při pozemkových úpravách (BUMBA, 2007).

7.3.1 Financování pozemkových úprav

Na financování pozemkových úprav se podílí několik zdrojů: státní rozpočet – kapitola všeobecná pokladní správa (VPS), speciální konto pro financování pozemkových úprav zaměřených na protipovodňová opatření (PPEO), Program rozvoje venkova (PRV), Ředitelství silnic a dálnic (ŘSD), Pozemkový fond ČR (PF ČR, jiné zdroje (BURIAN A KOL., 2011).

Podle zákona č. 139/2002 Sb. se na úhradě nákladů mohou podílet i účastníci pozemkových úprav, popřípadě i jiné fyzické a právnické osoby, mají-li zájem na provedení pozemkových úprav. V případě, že provedení pozemkových úprav je vyvoláno v důsledku stavební činnosti, náklady hradí stavebník v závislosti na rozsah území dotčené stavbou.

7.3.2 Stav pozemkových úprav v Jihočeském kraji

Komplexní pozemkové úpravy k 31.12.2010

Kraj	rozpracované				ukončené			
	počet		výměra (ha)		počet		výměra (ha)	
	2 010	celkově	2 010,00	celkově	2 010	celkově	2 010,00	celkově
České Budějovice	3	20	875,00	6 102,31	4	44	2 061,20	17 826,20
Český Krumlov	0	17	0,00	8 057,60	4	25	2 251,70	9 196,12
Jindřichův Hradec	0	7	0,00	3 889,00	1	8	284,16	3 500,39
Písek	0	11	0,00	4 180,60	1	19	285,00	7 744,94
Prachatice	0	24	0,00	10 768,67	2	23	897,40	6 767,41
Strakonice	1	19	366,00	7 036,36	7	29	2 149,37	10 112,47
Tábor	0	18	0,00	7 680,00	2	26	1 752,00	12 762,33
Jihočeský kraj	4	116	1 241,00	47 714,54	21	174	9 680,83	67 909,87

Jednoduché pozemkové úpravy k 31.12.2010

Kraj	rozpracované				ukončené			
	počet		výměra		počet		výměra	
	2010	celkově	2010	celkově	2010	celkově	2010	celkově
České Budějovice	1	2	373,00	373,00	0	5	0,00	2 428,56
Český Krumlov	1	6	0,41	2 564,90	10	52	867,40	1 871,53
Jindřichův Hradec	4	21	1 525,00	7 038,50	7	17	2 690,00	3 519,47
Písek	4	4	67,37	67,37	0	2	0,00	7,11
Prachatice	0	7	0,00	204,49	10	101	614,21	1 939,37
Strakonice	0	0	0,00	0,00	1	5	8,92	78,00
Tábor	10	12	659,00	659,00	3	10	102,11	300,21
Jihočeský kraj	20	52	2 624,78	10 907,26	31	192	4 282,64	10 144,25

Tabulka 1: Stav pozemkových úprav k 31. 12. 2010 v Jihočeském kraji, zdroj: <http://eagri.cz/public/web/mze/poszemkove-urady/statistika/>, 2011.

Základní kvantitativní hodnocení pozemkových úprav poskytují statistiky, které se provádí každoročně a také jako sumarizace za celou dobu trvání pozemkových úprav u nás po roce 1989. K získání informací lze využít zdroje Ústředního pozemkového úřadu na www.upu.cz a na stránkách Ministerstva zemědělství ČR www.mze.cz.

Efektivnosti pozemkových úprav z pohledu řešení fragmentace vlastnictví a parcel popisují jednak statistiky Ústředního pozemkového úřadu, které zahrnují souhrnné údaje o počtu parcel, listu vlastnictví před a po pozemkové úpravě, dále údaje o rozloze a délce obvodu parcely před a po pozemkové úpravě. Současně je zpracována a publikována studie, která vedle uvedených údajů také hodnotí vliv přírodních podmínek na parametry pozemku. Jedná se však spíše o kvantitativní hodnocení

(http://www.fce.vutbr.cz/veda/JUNIORSTAV2007/pdf/Sekce_6.2/Kovandova_Marie_CL.pdf, 2007).

Dokončené projekty

Název projektu	Pozemkový úřad	Výměra (ha)	Rok dokončení
KPÚ Mazelov	České Budějovice	538	2000
KPÚ Kvítkovice	České Budějovice	204	2000
KPÚ Habří	České Budějovice	246	2000
KPÚ Hlavatce	České Budějovice	412	2000
KPÚ Češnovice	České Budějovice	485	2000
KPÚ Bušanovice	Prachatice	409	2001
KPÚ Sedlec	České Budějovice	126	2001
KPÚ Pláštovice	České Budějovice	707	2002
KPÚ Neplachov	České Budějovice	886	2002
KPÚ Čejkovice	České Budějovice	647	2003
JPÚ Záboří	České Budějovice	440	2004
JPÚ Lipanovice	České Budějovice	498	2005
KPÚ Bošilec	České Budějovice	532	2006
KPÚ Ševětín	České Budějovice	590	2007
KPÚ Hosín	České Budějovice	559	2007
KPÚ Borek	České Budějovice	67	2007
KPÚ Dynín	České Budějovice	733	2008
KPÚ Úsilné	České Budějovice	247	2008
KPÚ Adamov	České Budějovice	55	2008
KPÚ Vitín	České Budějovice	430	2009
KPÚ Chotýčany	České Budějovice	400	2009
KPÚ Plav	České Budějovice	296	2009
KPÚ Břehov	České Budějovice	590	2009
KPÚ Radošovice, Tupesy	České Budějovice	799	2009
KPÚ Kamenný Újezd I.	České Budějovice	683	2010
KPÚ Kamenný Újezd II.	České Budějovice	445	2010
KPÚ Otmanka	České Budějovice	69	2010
KPÚ Nová Ves	Český Krumlov	650	2000
KPÚ Štětkře	Český Krumlov	141	2002
KPÚ Chlumec	Český Krumlov	260	2003
KPÚ Hořice	Český Krumlov	475	2003
KPÚ Věžovatá Pláně	Český Krumlov	319	2005
KPÚ Záluží	Český Krumlov	395	2008
KPÚ Přídolí	Český Krumlov	602	2008
KPÚ Mojně - Skřídla	Český Krumlov	206	2009
KPÚ Chodeč - Zvíkov	Český Krumlov	246	2009
KPÚ Soběnov, Smrhov	Český Krumlov	168	2010
KPÚ Stradov	Český Krumlov	329	2010
KPÚ Zubčice	Český Krumlov	656	2010
KPÚ Dolní Dvořiště	Český Krumlov	629	2010
KPÚ Žďár u Kaplice	Český Krumlov	313	2010
KPÚ Omlenice	Český Krumlov	592	2010
KPÚ Netřebice	Český Krumlov	498	2010
KPÚ Borkovice	Tábor	1504	2004
KPÚ Skalice	Tábor	732	2008
KPÚ Třebiště	Tábor	149	2008
KPÚ Cetoraz	Pelhřimov	1160	2010
KPÚ Ráztely	Písek	211	2002
KPÚ Žár u Nových Hradů	České Budějovice	543	2011
KPÚ Štíptov	České Budějovice	480	2012
KPÚ Nové Hradý	České Budějovice	290	2012
KPÚ Údolí u N. Hradů	České Budějovice	530	2012
KPÚ Kaplice	Český Krumlov	490	2011
KPÚ Krásějovka	České Budějovice	393	2012

Tabulka 2: Ukázka provedených KPÚ a JPÚ k 31. 12. 2012, zdroj: www.geopozem.cz, 2011.

Název projektu	◆ Pozemkový úřad ◆	Výměra (ha)	Zahájeno	◆ Rozpracovanost ◆
KPÚ Černá v Pošumaví	Český Krumlov	1560	2009	Projekt - I. návrh
KPÚ Hodětín	Tábor	1290	2012	Rozbor souč. stavu
KPÚ Horní Planá	Český Krumlov	1200	2009	Soupis nároků
KPÚ Sviný	Tábor	1066	2012	Rozbor souč. stavu
KPÚ Světlík	Český Krumlov	1050	2009	Rozbor souč. stavu
KPÚ Břilice	Jindřichův Hradec	889	2009	Projekt - I. návrh
KPÚ Chvalšiny	Český Krumlov	768	2007	Vystavení návrhu
KPÚ Chlum u Křemže	Český Krumlov	717	2010	Rozbor souč. stavu
KPÚ Křenov u Kájova	Český Krumlov	686	2007	Projekt - finální
KPÚ Jaronice-Křenovice	České Budějovice	680	2009	I. rozhodnutí
KPÚ Rychnov u Nových Hradů	České Budějovice	680	2009	Soupis nároků
KPÚ Dlouhá Stropnice	České Budějovice	620	2009	Soupis nároků
KPÚ Vrábče	České Budějovice	570	2010	Rozbor souč. stavu
KPÚ Předbořice u Zahořan	Písek	550	2010	Rozbor souč. stavu
KPÚ Meziříčí u Malont	Český Krumlov	514	2009	Vystavení návrhu
KPÚ Zálší	Tábor	490	2009	Soupis nároků
KPÚ Žabovřesky - Dehtáře	České Budějovice	450	2011	Rozbor souč. stavu
KPÚ Holičky, Stará Hlína	Jindřichův Hradec	378	2009	Projekt - I. návrh
JPÚ Planá, Homole	České Budějovice	373	2011	Projekt - I. návrh
KPÚ Borová u Chvalšin	Český Krumlov	302	2008	Vystavení návrhu
KPÚ Kladné	Český Krumlov	302	2007	Projekt - finální
KPÚ Lhotice	České Budějovice	290	2004	II. rozhodnutí
KPÚ Cipín	Český Krumlov	230	2012	Rozbor souč. stavu
KPÚ Dolní Svince	Český Krumlov	189	2006	I. rozhodnutí

Tabulka 3: Ukázka aktuálně prováděných KPÚ a JPÚ k 31. 12. 2012, zdroj: [www. geopozem.cz](http://www.geopozem.cz), 2011.

Pozemkové úpravy jsou dlouhodobá investice. Pro jejich provedení je nutné vyhodnotit jejich efektivnost v krajině a následnou soustavnou péčí je potřeba je udržovat.

Vzhledem k tomu, že jsou pozemkové úpravy správním řízením, ve kterém se přeměňuje vlastnictví osob, je celý proces postaven speciálním zákonem a vyhláškou tak, aby byla respektovaná veškerá lidská práva a svobody. Zároveň jsou pozemkové úpravy nástrojem, a to mnohdy jediným, pro realizaci všech veřejných zájmů ve venkovské krajině. Závisí proto nejen na striktním dodržování předpisů, ale především na úrovni odborné argumentace, umění jednání až vcítění se do sociálních potřeb účastníků řízení, ale také manažerských dovednostech zpracovatelského týmu a koordinačních schopnostech pozemkového úřadu (BURIAN A KOL., 2011).

8. Závěr

V mé bakalářské práci jsem se zabýval historickým vývojem úprav pozemků v jihočeském kraji od vlády rodu Rožmberků až po současný stav.

První kapitola obsahuje náhled do úvodu pozemkových úprav a vlastních definic pozemkových úprav. Pozemkové úpravy byly vždy nástrojem pro změnu vlastnictví a pro nové uspořádání pozemků. Měly za úkol vhodně uspořádat pozemky, zvětšit výměry za pomoci jejich sloučení a vytvořit vhodné tvary těchto pozemků. Dále pak měly za úkol navrhnout cestní síť a hlavně vytvořit podmínky pro zlepšení ekonomických výsledků v zemědělství.

V této kapitole jsem popsal historii pozemkových úprav od počátku evidence užívání půdy v tehdejší feudální společnosti, kde se setkáváme poprvé s pojmem katastr. Dále následuje popis situací za velké kolonizace ve 12. až 14. století a s úlohou tehdejšího „pozemkového úpraváře“ tzv. lokátora. Byly popsány všechny berní ruly a první katastry od třicetileté války až po stabilní katastr, který dal základ novodobému katastru nemovitostí, díky nejvyššímu patentu rakouského císaře Františka I. ze dne 23. 12. 1817 o dani pozemkové a vyměření půdy.

Po vzniku Československé republiky vznikl se změnami právnických a technických norem pozemkový katastr. Po vítězném únoru 1948, kdy byly vytěsněny vlastnické vztahy z evidence nemovitostí z ideologických důvodů, vznikla jednotná evidence půdy. Vypuštění těchto vlastnických vztahů se ukázalo jako neúnosné a v roce 1964 vznikla evidence nemovitostí. Konečně po roce 1989 si významné společenské změny vyžádaly založit novou evidenci nemovitostí, která nám slouží dodnes a tím je Katastr nemovitostí ČR.

V další kapitole jsem se zabýval úpravou pozemků za dob Rožmberků. Rožmberkové vládli v jižních Čechách od 12. století a významně se zasadili o změnu krajiny díky rybníkářství, které se dostalo za jejich éry hospodaření na vrchol. Právě zakládání rybníků se velice podepsalo na charakteru této krajiny. Rozsáhlé zamokřené oblasti, které nebylo možno obdělávat, byly využity ke stavbě rozsáhlých rybníčních děl, které projektovali osvícení rybníkáři Štěpánek Netolický, Mikuláš Ruthard či Jakub Krčín z Jelčan a Sedlčan, jejichž nejznámější díla Zlatá stoka, Rožmberk, Svět, či rybník Bezdrev, byly významnými krajino tvornými mezníky.

Půdní držba ve 13. století byla již zformována a další významnou přeměnu krajiny zaznamenáváme s příchodem klášterní kolonizace, která přinesla systematickou likvidaci lesů. Hlavní kolonizace našeho území nastala až s rozvojem sklářství. Na úpravě krajinného rázu se také podepsalo budování solných stezek a v 16. století počátky plavení dříví. Celkově se dá říci, že pozdní středověk a celé 16.

století je období hospodářského a kulturního rozkvětu.

Následující kapitola obsahuje události, které přetvářeli krajinu za dob Buyuoyů, Eggenbergů a Schwarzenbergů. Popisují zde situace, které ovlivňovaly krajinu od 17. do 20. století. Po třicetileté válce se pozemková držba v jižních Čechách rozdělila mezi rody Buquoyů a Schwarzenbergů. Eggenbergové vládli na krumlovském panství jen krátkou dobu a nějak významně se na přeměně krajiny nepodíleli. Zato na schwarzenberském a buquoyském panství se díky opožděné kolonizaci v 18. století, která byla způsobena rozvojem sklářství a dřevařství se krajina velmi měnila. Krajina byla odlesňována, stavěly se plavební kanály, měnily se toky řek, budovaly se klauzurní nádrže. Díky sklářství se zakládaly osady, které dnes vnímáme jako samostatné obce. Na Třeboňsku se prováděla meliorace bažin. V 19. století se začalo plnohodnotně systematicky lesnický hospodařit, založily se zde nejstarší evropské pralesy a vybudovaly se nové krajinářské parky. Zemědělství bylo v plném rozmachu, pěstovali se nové plodiny a ve větším se choval dobytek. Na přelomu 19. a 20. století se obraz krajiny změnil díky budování nové železniční sítě.

Po první světové válce prošel nový stát významnou změnou, kterou byla pozemková reforma. Výraznou změnu na rázu krajiny to však nemělo. Pozemková reforma měla dokončit přechod půdy z vlastnictví aristokracie do rukou pracujícího rolnictva. Nakonec se však ukázalo, že to byl jen krok k tomu zdánlivě uklidnit pracující rolnictvo, které se dožadovalo změny a odvrátit tak možnou revoluci. Naše šlechtické rody nakonec nějak výraznou ztrátu půdy nezaznamenaly. V druhé polovině 30. let 20. století se v pohraničí budují bojová opevnění a příchod války je nevyhnutelný.

Po skončení druhé světové války a zejména v 50. letech došlo k nepříznivé změně krajiny díky vzniku kolektivizace zemědělství, rozorávání mezí, velkoplošnému scelování pozemků, budování velkých agroareálů za doprovodu socializací vesnic. Provádělo se nešetrné meliorování rozsáhlých vlhkých a podmáčených stanovišť. Jako nástroj k úpravě pozemků sloužily jednoduché hospodářsko-technické úpravy pozemků, které absolutně nerespektovaly vlastnické vztahy k půdě. Docházelo také k zcelování pozemků v lány o rozloze až 5000 ha, které vyhovovaly podmínkám velkovýroby. Významným zásahem do krajiny bylo vybudování přehradní kaskády na řece Vltavě. Na území jižních Čech to byly vodní nádrže Lipno, Orlík a Hněvkovice. Vznikaly však i další menší vodní nádrže na menších tocích.

Po roce 1989 začíná nová éra pozemkových úprav. Musela se řešit otázka týkající se záboru půdy po roce 1948 a následná náprava způsobených

majetkových křivd. Dále byla vydána řada zákonů týkajících se vlastnictví k půdě a pozemkových úprav. Zákonem č. 284/1991 Sb. se stanovily dvě formy pozemkových úprav a to komplexní pozemkové úpravy a jednoduché pozemkové úpravy. Zásady provádění pozemkových úprav dnešního typu jsou upraveny zákonem č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech. Postup při provádění pozemkových úprav a náležitosti návrhu pozemkových úprav stanovuje vyhláška ministerstva zemědělství č. 545/2002 Sb. Ministerstvem zemědělství je vydána i metodika k provádění pozemkových úprav. Jejich budoucnost však závisí na finančních prostředcích. Důležité je, že politici i odborníci se shodnou na tom, že je třeba, aby celé území České republiky prošlo pozemkovými úpravami. I díky fondům z evropské unie je finanční situace týkající se pozemkových úprav lepší, než tomu bylo v minulých letech.

Lidé, kteří v minulosti přetvářeli naši krajinu, ať už Rožmberkové se svými rybníky nebo Buquoyové se svými sklářskými osadami a krajinářskými parky, či Schwarzenbergové s plavebními kanály, tyto úpravy dělali tak citlivě, jako by byli oni sami prodlouženou rukou přírodních činitelů a jakoby toto konání dělali za ně. Výsledkem je krajina, ve které nám kolikrát ani nedochází, že je krajinou kulturní. Snažme se budovat pozemkové úpravy proto, tak citlivě jako oni, ať je lidská činnost, ze které máme užitek vždy v rovnováze s přírodou, nebo ať příroda mírně převažuje.

Seznam literatury

Odborná literatura

ALBRECHT, J. *Novohradské hory a novohradské podhůří: příroda – historie – život*. Praha: Baset, 2006. 847 s. ISBN 80-7340-091-X. Územní ochrana, s. 257-264.

ANDRESKA, J. *Novohradské hory a novohradské podhůří: příroda – historie – život*. Praha: Baset, 2006. 847 s. ISBN 80-7340-091-X. Novohradské stezky a cesty, 745-748.

ANDRESKA, J. *Šumava: příroda – historie – život*. Praha: Baset, 2003. 798 s. ISBN 80-7340-021-9. Lesnictví na Šumavě, s. 567-572.

ANDRESKA, J. *Šumavské solné stezky*. Praha: Kentaur, 1994. 96 s. ISBN 80-85285-55-X.

ANDRESKA, J., ANDRESKOVÁ, E. *Novohradské hory a novohradské podhůří: příroda – historie – život*. Praha: Baset, 2006. 847 s. ISBN 80-7340-091-X. Lesnictví, s. 669-676.

BŘEZAN, V. *Životy posledních Rožmberků II. – život Petra Voka z Rožmberka*. Praha: NS Svoboda, 1985. 560 s. ISBN 25-028-85.

BUMBA, J. *České katastry od 11. do 21. století*. Praha: Grada, 2007. 190 s. ISBN 978-80-247-2318-1.

BUREŠ, M., PAŘEZ, J. *Novohradské hory a novohradské podhůří: příroda – historie – život*. Praha: Baset, 2006. 847 s. ISBN 80-7340-091-X. Plavení dřeva, s. 679-686.

BURIAN, Z., a kol. *Pozemkové úpravy*. Praha: Consult, 2011. 207 s. ISBN 80-903482-8-9.

DUMBROVSKÝ, M. *Pozemkové úpravy*. Brno: Cerm, 2004. 263 s. ISBN 80-214-2668-3.

FIALOVÁ, L., a kol. *Dějiny obyvatelstva českých zemí*. Praha: Mladá fronta, 1998. 400 s. ISBN 80-204-0720-0.

HÁNEK, P., JANŽUROVÁ, I. *Zeměměřiči v evropské a české historii pozemkových úprav*. Sborník 44. geodetických informačních dnů. Brno: Spolek zeměměřičů Brno, 2008, s. 92-97.

HAUBELT, J. *Jakub Krčín z Jelčan*. Praha: Rodiče, 2003. 192 s. ISBN 80-86695-18-2.

HORSKÝ, J., VOREL, I. *Tvorba krajiny*. Praha: ČVUT, 1980. 211 s.

JONÁŠ, F., a kol. *Pozemkové úpravy*. Praha: Státní zemědělské nakladatelství, 1990. 511 s. ISBN 80-209-0106-X.

JUŘÍK, P. *Jihočeské dominium: Rožmberkové, Eggenbergové, Schwarzenbergové a Buquoyové v jižních Čechách*. Praha: Libri, 2008. 448 s. ISBN 80-727735-9-3.

KACÁLEK, D., BARTOŠ, J. Problematika zalesňování neproduktivních zemědělských pozemků v České republice. IN: *Současné trendy v pěstování lesů*. Sborník referátů mezinárodního semináře, KARAS, J. (ED.), Kostelec nad Černými Lesy, 16. A 17. Září 2002, KPL LF ČZU V PRAZE, 2002. s. 39-45.

KOBLASA, P. *Novohradské hory a novohradské podhůří: příroda – historie – život*. Praha: Baset, 2006. 847 s. ISBN 80-7340-091-X. Od poloviny 18. století do roku 1918, s. 385-388.

KOCOURKOVÁ, J. Historické a estetické aspekty navrhované liniové zeleně v krajině. In: PRUDKÝ, J. (ED.) *Obnova liniové zeleně v krajině*. Sborník přednášek. MEZLU, Brno, 2000. PP. 10-15.

KOUBA, J. *Stavba Orlické přehrady a její dopad na život lidí v zátopových oblastech*, České Budějovice, 2007. Magisterská diplomová práce. Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích, Filozofická fakulta, Historický ústav.

KOVÁŘ, D., KOBLASA, P., ODLOŽIL, P. *Kraj trojí tváře*. České Budějovice: Sdružení obcí, 1999. 50 s.

KŘIVANCOVÁ, S., VAVRUŠKA, F., TOLASZ, R. *Novohradské hory a novohradské podhůří: příroda – historie – život*. Praha: Baset, 2006. 847 s. ISBN 80-7340-091-X. Podnebí, s. 89-98.

KUBA, B. Historie a vývoj katastrální evidence v Českých zemích. *Pozemkové úpravy*, 2006, 56, s. 20-23.

LANDA, M. *Šumava: příroda – historie – život*. Praha: Baset, 2003. 798 s. ISBN 80-7340-021-9. Plavení dřeva na Šumavě, s. 573-590.

LÖW, J., MÍCHAL, I. *Krajinný ráz*. Kostelec nad Černými Lesy: Lesnická práce, 2003. 552 s. ISBN 80-86386-27-9.

MÁČEL, O. *Základní problematika urbanistické struktury vesnice v Čechách a na Moravě*. Brno: Vědecké práce VÚVA, 1954. 25 s.

MAREK, J. *Přírodní park Novohradské hory*. Chvalkov: Strom, 2000. 22 s.

MARŠÍK, Z., MARŠÍKOVÁ, M. *Dějiny zeměměřičství a pozemkových úprav v Čechách a na Moravě v kontextu světového vývoje*. Praha: Libri, 2007. 192 s. ISBN 978-80-7277-318-6.

- MÍČKOVÁ, K. *Novohradské hory a novohradské podhůří: příroda – historie – život*. Praha: Baset, 2006. 847 s. ISBN 80-7340-091-X. Využívání krajiny, s. 105-111.
- MÍKA, A., ŠTOCHL, S. *Naše rybníky a přehradní jezera*. Praha: Orbis, 1963. 255 s.
- MOKRÝ, T. *Hospodářství rybníční*. Písek: Podhajský, 1935. 349 s.
- NĚMČENKO, N. *Dějiny pozemkových úprav II*. Praha: ČVUT, 1970. 41 s.
- NĚMČENKO, N. *Dějiny pozemkových úprav III*. Praha: ČVUT, 1972. 38 s.
- NĚMEC, J. *Pozemkové právo a trh půdy v České republice*. Praha: Výzkumný ústav zemědělské ekonomiky, 2004. 391 s. ISBN 80-86671-12-7.
- NĚMEC, J. *Rybníky v České republice*. Praha: Consult, 2012. 303 s. ISBN 978-80-903482-9-5.
- NĚMEC, J., VRÁBLÍKOVÁ, J. *Projektování pozemkových úprav*. Ústí nad Labem: Univerzita J.E.Purkyně, fakulta životního prostředí, 2000. 227 s.
- NIKRNAJER, L. *Novohradské hory a novohradské podhůří: příroda – historie – život*. Praha: Baset, 2006. 847 s. ISBN 80-7340-091-X. Od vzniku ČSR do roku 1938, s. 389-397.
- PETRÁŇOVI, J., PETRÁŇOVÁ, L. *Rolník v evropské tradiční kultuře*. Praha: Set out, 2000. 216 s.
- POLÁK, V. *Novohradské hory a novohradské podhůří: příroda – historie – život*. Praha: Baset, 2006. 847 s. ISBN 80-7340-091-X. Nejstarší krajinářské zásahy, s. 253-256.
- POLÁK, V. *Novohradské hory a novohradské podhůří: příroda – historie – život*. Praha: Baset, 2006. 847 s. ISBN 80-7340-091-X. Těžba rašeliny a její využití, s. 711-715.
- POLÁK, V. *Šumava: příroda – historie – život*. Praha: Baset, 2003. 798 s. ISBN 80-7340-021-9. Těžba rašeliny, s. 627-632.
- RAMEŠ, V. *Rožmberkové: Rod českých velmožů a jeho cesta dějinami*. České Budějovice: Národní památkový ústav, 2001. 733 s. ISBN 978-80-85033-31-1. Rožmberské rybníkářství na Třeboňsku, s. 146-155.
- RYBÁRSKY, I., ŠVEHLA, F., GEISSÉ, E. *Pozemkové úpravy*. Bratislava: Alfa, 1991. 357 s. ISBN 80-05-00873-2.
- ŘEZNIČKOVÁ, Z. *Novohradské hory a novohradské podhůří: příroda – historie – život*. Praha: Baset, 2006. 847 s. ISBN 80-7340-091-X. Stručný přehled vývoje osídlení, s. 279-282.
- ŘEZNIČKOVÁ, Z. *Šumava: příroda – historie – život*. Praha: Baset, 2003. 798 s. ISBN 80-7340-021-9. Osídlení Šumavy, s. 355-358.

- SEIK, J. *Katastr nemovitostí*. Stručný výtah z přednášek na ČZU, Praha, 1996.
- SKLENIČKA, P. *Základy krajinného plánování*. Praha: Naděžda Skleničková, 2003. 321 s. ISBN 80-903206-0-0.
- SOLDÁN, T., ČERNÝ, R., HUSÁK, Š., MATĚNA, J., MATĚNOVÁ, V., PAPÁČEK, M., PETR, J. *Novohradské hory a novohradské podhůří: příroda – historie – život*. Praha: Baset, 2006. 847 s. ISBN 80-7340-091-X. Vodní prostředí, s. 131-138.
- STEHLÍK, O. *Vývoj eroze půdy v ČSR*. Brno: Studia Geographica 72, 1981. 37 s.
- STEJSKAL, A. *Novohradské hory a novohradské podhůří: příroda – historie – život*. Praha: Baset, 2006. 847 s. ISBN 80-7340-091-X. Počátky a rozvoj rybářství, s. 701-704.
- STEJSKALOVÁ, H., STEJSKAL, A. *Novohradské hory a novohradské podhůří: příroda – historie – život*. Praha: Baset, 2006. 847 s. ISBN 80-7340-091-X. Období rožmberského panství, s. 375-384.
- ŠVEHLA, F., VAŇOUS, M. *Pozemkové úpravy*. Praha: ČVUT, 1995. 146 s. ISBN 80-01-01277-8.
- TOMAN, F. Historický vývoj pozemkových úprav v Českých zemích. *Pozemkové úpravy*, 2006. 58, s. 17-19.
- TOMAN, F. *Pozemkové úpravy*. Brno: MZLU, 1995. 144 s. ISBN 80-7157-148-8.
- VINKLER, F. *Geodézie*. Praha: Vysoká škola zemědělská, 1994. 335 s.
- VITÁSKOVÁ, J., MATĚJÍK, M. *Příručka katastru nemovitostí*. Brno: MZLU, 1999. 71 s.
- VLASÁK, J., BARTOŠOVÁ, K. *Pozemkové úpravy*. Praha: ČVUT, 2007. 168 s. ISBN 978-80-01-03609.

Legislativa

Zákon č. 139/2002 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech a o změně zákona č. 229/1991 Sb., o úpravě vlastnických vztahů k půdě a jinému zemědělskému majetku, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 284/1991 Sb., o pozemkových úpravách a pozemkových úřadech.

Internetové zdroje

CUZK. Katastr nemovitostí ČR [online]. Vystaveno 2012 [cit. 2012-11-24]. Dostupné z: <http://cuzk.cz/Dokument.aspx?PRARESKOD=998&MENUID=0&AKCE=DOC:10-KATASTR_HISTORIE>.

CUZK. Pozemkový katastr [online]. Vystaveno 2012 [cit. 2012-11-24]. Dostupné z: <http://cuzk.cz/Dokument.aspx?PRARESKOD=998&MENUID=0&AKCE=DOC:10-KATASTR_HISTORIE>.

Drápela, M., Stachoň, Z., Tajovská, K. Druhá berní rula [online]. Vystaveno 2005 [cit. 2012-11-24]. Dostupné z: <<http://oldgeogr.muni.cz/ucebnice/dejiny/obsah.php?show=102>>.

Drápela, M., Stachoň, Z., Tajovská, K. Stabilní katastr [online]. Vystaveno 2005 [cit. 2012-11-24]. Dostupné z: <<http://oldgeogr.muni.cz/ucebnice/dejiny/obsah.php?show=108>>.

EAGRI. Pozemkové úpravy a tvorba krajiny [online]. Vystaveno: 2010 [cit. 2012-11-24]. Dostupné z: <<http://eagri.cz/public/web/mze/poszemkove-urady/poszemkove-upravy/poszemkove-upravy-a-tvorba-krajiny.html>>.

Kovandová, M. Pozemkové úpravy dnes a jejich potenciál [online]. Vystaveno: 2007 [cit. 2012-11-24]. Dostupné z: <http://www.fce.vutbr.cz/veda/JUNIORSTAV2007/pdf/Sekce_6.2/Kovandova_Marie_CL.pdf>.

Kubíková, A. Nejslavnější chvalšinský rodák Josef Rosenauer [online]. Vystaveno 1999 [cit. 2012-11-24]. Dostupné z: <<http://rodopisna-revue-online.tode.cz/regiony/rosenauer.pdf>>.

Lipensko.org. Výstavba Lipna [online]. Vystaveno 2013 [cit. 2012-11-24]. Dostupné z: <<http://www.lipensko.org/lipno.php>>.

Město Český Krumlov. Historický vývoj českokrumlovských zahrad a parků v období vlády knížat z Eggenbergu v letech 1622 – 1719 (období mynýřismu a nástupu baroka) [online]. Vystaveno 2013 [cit. 2012-11-24]. Dostupné z: <http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/mesto_histor_hvzegg.xml>.

Město Český Krumlov. Josef Rosenauer [online]. Vystaveno 2013 [cit. 2012-11-24]. Dostupné z: <http://www.encyklopedie.ckrumlov.cz/docs/cz/osobno_josros.xml>.

Skupina ČEZ. Malá vodní elektrárna Hněvkovice [online]. Vystaveno 2013 [cit. 2012-11-24]. Dostupné z: <<http://www.cez.cz/cs/vyroba-elektriny/obnovitelne-zdroje/voda/hnevkovice.html>>.

Vyšší odborná škola lesnická a Střední lesnická škola Bedřicha Schwarzenberga Písek. Lesnictví a jeho historie [online]. Vystaveno 2013 [cit. 2012-11-24]. Dostupné z: <http://www.lespi.cz/images/download/uvod_do_studia_1_rocnik.pdf>.

Seznam obrázků

Obrázek 1: Rybník Rožmberk – geometrický plán z roku 1801, zdroj: SOA Třeboň.	22
Obrázek 2: Rybník Svět – geometrický plán z roku 1801, zdroj: SOA Třeboň.	23
Obrázek 3: Geometrický plán vrchnostenských pozemků z roku 1805, zdroj: SOA Třeboň.	31
Obrázek 4: Situační plán Terčina údolí, po roce 1821, zdroj: http://www.spolecnahistorie.eu	34
Obrázek 5: Návrh na zřízení stoky na plavení dříví, z roku 1776, zdroj: SOA Třeboň.	37
Obrázek 6: Situační nákres Schwarzenberského plavebního kanálu, zdroj: Novohradské hory: příroda – historie – život.	41
Obrázek 7: Mapa třeboňského panství, z roku 1684, zdroj: SOA Třeboň.	44
Obrázek 8: Geometrický plán sporných hranic novohradského a třeboňského panství u Šalmanovic, z roku 1805, zdroj: SOA Třeboň.	46
Obrázek 9: Ukázka odvodňovacích stok na hrdlořezkových blatech, z roku 1830, zdroj: SOA Třeboň.	47

Seznam tabulek

Tabulka 1: Stav pozemkových úprav k 31. 12. 2010 v Jihočeském kraji, zdroj: http://eagri.cz/public/web/mze/pozemkove-urady/statistika/ , 2011.	62
Tabulka 2: Ukázka provedených KPÚ a JPÚ k 31. 12. 2012, zdroj: www.geopozem.cz , 2011.	63
Tabulka 3: Ukázka aktuálně prováděných KPÚ a JPÚ k 31. 12. 2012, zdroj: www.geopozem.cz , 2011.	64

Seznam příloh

Příloha 1: Zastoupení jednotlivých kategorií druhů pozemků v regionu Novohradské hory a přilehlých regionech v letech 1845, 1948, 1990 a 2002. Zdroj: databáze KSGRR PŘF UK a KGE PF JČU Č.B., 2006.

Příloha 1:

Zkoumané území, část zkoumaného území	Druhy pozemků	1845 (%)	1948 (%)	1990 (%)	2002 (%)	2002 (ha)
Zkoumané území celkem	orná půda	39,66	39,79	32,89	29,88	28496,49
	zahrady a ovocné sady	0,27	0,63	1,19	1,21	1154,44
	louky a pastviny	25,06	21,66	14,05	16,93	16139,89
	lesní pozemky	30,87	33,41	40,92	41,09	39169,27
	vodní plochy	1,86	1,64	2,91	2,88	2752,89
	zastavěné plochy	0,47	0,65	0,72	0,79	756,44
	ostatní plochy	1,81	2,22	7,32	7,22	6886,08
	celkem	100	100	100	100	95355,5
Skupina k.ú. ležících v oblasti Novohradských hor	orná půda	18,97	18,9	8,2	5,4	955,82
	zahrady a ovocné sady	0,14	0,16	0,21	0,23	40,67
	louky a pastviny	22,26	20,14	13,14	16,1	2850,73
	lesní pozemky	56,69	58,75	73,05	73,1	12942,1
	vodní plochy	0,44	0,46	0,83	0,8	141,21
	zastavěné plochy	0,3	0,37	0,17	0,17	30,69
	ostatní plochy	1,2	1,22	4,4	4,2	743,08
	celkem	100	100	100	100	17704,3
Skupina k.ú. ležících v oblasti Novohradského podhůří	orná půda	46,94	46,55	39,32	36,3	23035,4
	zahrady a ovocné sady	0,31	0,7	1,29	1,31	833,04
	louky a pastviny	26,37	22,5	15,37	18,29	11602,72
	lesní pozemky	22,05	25,74	32,19	32,33	20513,21
	vodní plochy	1,76	1,46	2,96	2,96	1876,28
	zastavěné plochy	0,52	0,68	0,82	0,88	562,29
	ostatní plochy	2,05	2,37	8,05	7,93	5031,65
	celkem	100	100	100	100	63454,59
Skupina k.ú. ležící v oblasti Třeboňské pánve	orná půda	31,61	32,27	32,43	28,82	2966,66
	zahrady a ovocné sady	0,24	0,66	1,47	1,47	151,5
	louky a pastviny	23,25	18,47	7,71	10,7	1102,05
	lesní pozemky	38,95	40,33	44,49	44,95	4628,08
	vodní plochy	4,27	4,76	6,26	6,17	635,17
	zastavěné plochy	0,36	0,79	0,91	0,99	102,07
	ostatní plochy	1,32	2,72	6,73	6,9	710,74
	celkem	100	100	100	100	10296,27
Skupina k.ú. ležící v oblasti Českobudějovické pánve	orná půda	51,4	49,12	52,8	51,9	1017,19
	zahrady a ovocné sady	0,39	2,65	4,75	5,13	100,5
	louky a pastviny	17,3	17,03	4,4	4,6	90,14
	lesní pozemky	24,43	22,93	20,97	20,96	410,77
	vodní plochy	3,26	3,36	4,06	4,07	79,78
	zastavěné plochy	0,57	1,27	2,02	2,31	45,25
	ostatní plochy	2,65	3,64	11	11,03	216,46
	celkem	100	100	100	100	1960,09
Skupina k.ú. ležící v oblasti Šumavského podhůří	orná půda	35,12	38,32	30,22	26,87	521,43
	zahrady a ovocné sady	0,38	0,75	1,42	1,48	28,73
	louky a pastviny	30,83	29,49	22,53	25,47	494,25
	lesní pozemky	30,51	28	34,61	34,79	675,11
	vodní plochy	0,45	0,18	1,06	1,05	20,44
	zastavěné plochy	0,55	0,59	0,72	0,84	16,15
	ostatní plochy	2,16	2,67	9,44	9,5	184,14
	celkem	100	100	100	100	1940,25

